

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів**

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «Фінанси»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Місцеві податки і збори: механізм справляння та адміністрування в
Україні»

здобувача _____ Гавриленко Діани Віталіївни ____
(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: __ кандидат економічних наук, доцент, Рудик Наталія
Василівна _____

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з
атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: __ доктор економічних наук, професор,
Буряченко Андрій Євгенович _____
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УКРАЇНІ	6
1.1. Теоретична характеристика місцевих податків та зборів: роль та значення	6
1.2. Правове регламентування механізму справляння та адміністрування місцевих податків та зборів в Україні	11
1.3. Критичний огляд наукових публікацій з проблематики місцевого оподаткування	19
РОЗДІЛ 2.ОЦІНКА КІЛЬКІСНОГО ВПЛИВУ АДМІНІСТРУВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ НА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ	24
2.1. Аналіз результативних показників адміністрування місцевих податків та зборів для місцевих бюджетів України	24
2.2. Оцінка впливу місцевих податків та зборів на економічний розвиток територіальних громад в Україні.....	28
2.3. Тенденції зміни ролі місцевих податків та зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів в умовах надзвичайного стану.....	40
РОЗДІЛ 3.ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СПРАВЛЯННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ	46
3.1. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування: світові практики країн в умовах невизначеності.	46
3.2. Напрями реформування процесу адміністрування місцевих податків та зборів в умовах надзвичайного стану та економічного спаду.	53
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність теми полягає у забезпеченні місцевих органів влади необхідними фінансовими ресурсами для виконання ними своїх обов'язків та функцій, що перебувають у їх особистому розпорядженні та концентруються у бюджетах різних рівнів. Адже, місцеві податки та збори є важливим джерелом доходів для місцевих бюджетів і відіграють значну роль у фінансуванні місцевих програм та послуг. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», органи місцевого самоврядування в Україні потребують достатньо коштів з місцевих бюджетів, щоб якісно виконувати свою роботу та надавати людям, які проживають на їхній території, якісні суспільні послуги. Одним із основних завдань фінансово-бюджетної політики держави є збільшення обсягів надходжень від місцевих податків і зборів та спрямування власних доходів до місцевих бюджетів. Тому, в нинішніх умовах існує нагальна потреба у зміцненні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування та покращенні адміністрування та регулювання місцевих податків і зборів в Україні.

Місцеві бюджети можуть бути незалежними, якщо вони мають достатньо коштів із власних джерел. Саме врахування податкового потенціалу території в цілому, так і окремих громад, забезпечення фінансової незалежності всіх місцевих бюджетів країни, дозволяє розбудовувати національну економіку та зробити її більш ефективною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вищезазначену проблематику розглядали такі науковці як: А. Боксгорн[14]; В. Мельник, Р. Щур, Н. Крючкова[6]; Мартиненко В.Ф., Архипенко С.В., Шепелюк В.А.[23]; В. Кравченко[12]; Я. Чугунов[24]; О. Кужелєв та В. Плахотнюк[25]. Їх аналіз свідчить, що вони вивчали зарубіжні практики, аналізували розвиток місцевого оподаткування в Україні, стан

адміністрування місцевих податків і зборів, досліджували, як законодавчі зміни, а також воєнний стан впливають на формування доходів місцевих бюджетів.

Мета дослідження: дослідити теоретичні, нормативні та практичні аспекти адміністрування місцевих податків і зборів в Україні, проаналізувати їх значення та вплив на формування доходів місцевих бюджетів, та надати пропозицій щодо вдосконалення процесу їх адміністрування.

Завдання дослідження. Для досягнення зазначеної мети потрібно:

- розглянути поняття, економічну природу, значення, функції та особливості місцевих податків в Україні;
- дослідити механізм справляння та адміністрування податків та зборів до місцевих бюджетів, з точки зору правового регулювання України;
- розглянути наукові публікації з проблематики місцевого самоврядування;
- провести аналіз фінансових показників, що стосуються доходів від місцевих податків і зборів, з'ясувати їх внесок у загальний обсяг доходів місцевих бюджетів та їх впливу на фінансову стійкість громад;
- виявити зміни у формуванні доходів місцевих бюджетів в умовах надзвичайного стану;
- визначити основні проблеми та наслідки удосконалення системи місцевого оподаткування в Україні та розглянути зарубіжний досвід;
- проаналізувати напрями реформування процесу адміністрування місцевих податків і зборів в умовах надзвичайного стану.

Об'єкт дослідження - місцеві податки і збори.

Предмет дослідження - фінансові відносини, які виникають між платниками податків та державою відносно справляння та адміністрування місцевих податків та зборів і їх впливу на доходи місцевих бюджетів.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи застосовані такі методи, як логічний, економічного аналізу і синтезу, статистичної обробки інформації, табличний та графічний методи, порівняльний, а також аналітичний аналізи. Ключові

результати дослідження були опубліковані у збірнику міжнародної конференції “Відновлення економіки України: начасні можливості та напрями фінансування” в тезах “Місцеві податки та збори як основа фінансової самостійності місцевих бюджетів” 2 травня 2024 року[1].

Практичне значення отриманих результатів. На основі проведеного аналізу ролі місцевих податків та зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів обґрунтовано можливості удосконалення адміністрування місцевих податків та зборів.

Інформаційна база проведеного дослідження включає законодавчі та нормативно-правові акти України, Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Казначейської служби України, Державної служби статистики України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

1.1. Теоретична характеристика місцевих податків та зборів: роль та значення

Податки - це складна фінансова категорія, яка впливає на всі економічні явища та процеси. Вони є важливим елементом економічної системи будь-якої країни. За відсутності податків фінансова система кожної держави перестала б функціонувати, оскільки податки забезпечують державний та місцеві бюджети фінансовими ресурсами для утримання державних структур та виконання найважливіших державних функцій, таких як державне управління, національна оборона, соціальна та економічна сфера. Податки є обов'язковими платежами, які здійснюються платниками - фізичними та юридичними особами. З економічної точки зору, вони є фінансовими відносинами між державою та платниками податків з метою формування загальнодержавного централізованого фонду грошових ресурсів, необхідних для забезпечення виконання функцій держави[5].

Збори є особливою формою сплати податків.

Податки є регулярними платежами, які здійснюються періодично, у той час як збори представляють собою одноразові платежі, характеризуються нерегулярністю та невеликими сумами, які стягуються на місці проведення того чи іншого заходу . Зазвичай місцеві податки та збори повинні відповідати принципу "послуги – оплата", який визначає їх як оплату за надані послуги, що надаються місцевою владою своїм мешканцям, згідно з теорією поворотної послуги, що розглядається професором В. І. Кравченком. З вище зазначених тлумачень можна дійти до головного визначення місцевих податків і зборів, які означають обов'язкові фінансові внески, ставки,

механізми їх справляння та порядок сплати, які встановлюються органами місцевого самоврядування на кожній територіальній одиниці самостійно з метою забезпечення фінансування місцевого бюджету. В Україні на даний момент існують 18 загальнодержавних податків та зборів, 2 місцеві податки і 3 місцеві збори.

Дохідна база місцевого бюджету України формується за рахунок податкових, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та трансфертів. Проте основним та ключовим джерелом фінансування місцевого бюджету є власні податкові надходження, що надають можливість місцевій владі виконувати свої функції, покладені на неї(рис.1.1).

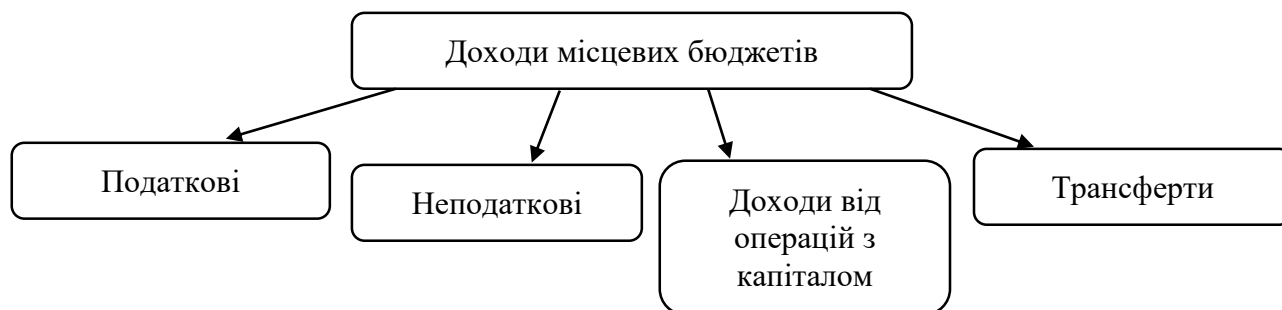

Рисунок 1.1. Складові доходів місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі [29]

Податковими надходженнями розуміються платежі, які встановлені законами України щодо загальнодержавних податків і зборів, а також місцевих податків і зборів.

Неподатковими надходженнями визнаються:

1. доходи, отримані від власності та підприємницької діяльності;
2. адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності;
3. інші види неподаткових надходжень.

Доходи від операцій з капіталом означають доходи, що отримані від реалізації капітальних активів, таких як основні фонди, державні запаси і резерви, а також земля.

Трансферти є фінансовими ресурсами, що надходять безоплатно та безповоротно від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших країн або міжнародних організацій.

Дохідна структура державного бюджету встановлена положеннями статті 29 Бюджетного кодексу України. Окрім цього, специфічні аспекти справляння та зарахування певних видів доходів можуть також визначатися в законі про Державний бюджет на відповідний рік.

Подією, яка змінила податкову систему сучасної України, заклала її основи та сформувала ефективну податкову систему, стало прийняття наприкінці 2010 року Податкового кодексу України. Цей документ визначає перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та устанавлює порядок їх адміністрування; визначає права та обов'язки платників податків та зборів; регламентує компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час проведення податкового контролю; а також встановлює відповідальність за порушення податкового законодавства.

Відповідно до ст.10 ПК України зараз до складу місцевих податків входять:

- Податок на майно є прямим податком, який встановлюється на майно як організацій, так і на майно приватних осіб. Він включає в себе оподаткування нерухомого майна відмінного від земельної ділянки; транспортний податок та плату за землю.
- Єдиний податок є місцевим податком, який сплачують фізичні та юридичні особи на спрощеній системі оподаткування, що визнається як основний податок для підприємців.

Єдиний податок в Україні передбачає різні варіанти ставок, що обумовлені віднесенням платників до чотирьох груп. До перших трьох груп включаються фізичні особи-підприємці та певні підприємства, тоді як четверта група складається з підприємств, що сплачують сільгосподаток.

Місцеві збори включають:

- Збір за місця для паркування транспортних засобів – це платіж за користування місцями, призначеними для паркування транспортних засобів, включаючи комунальні гаражі, стоянки та паркінги, споруджені за кошти місцевих бюджетів.
- Туристичний збір – це платіж, що спрямовується до загального фонду місцевих бюджетів і використовується для потреб територіальної громади, зокрема на розвиток туристичного сектору, у тому числі на покращення інфраструктури, зростання привабливості туристичних центрів і залучення як внутрішнього, так і зарубіжного туризму.

На рисунку 1.2. показані законодавчо встановлені місцеві податки та збори, а також їх розмір у 2024 році.

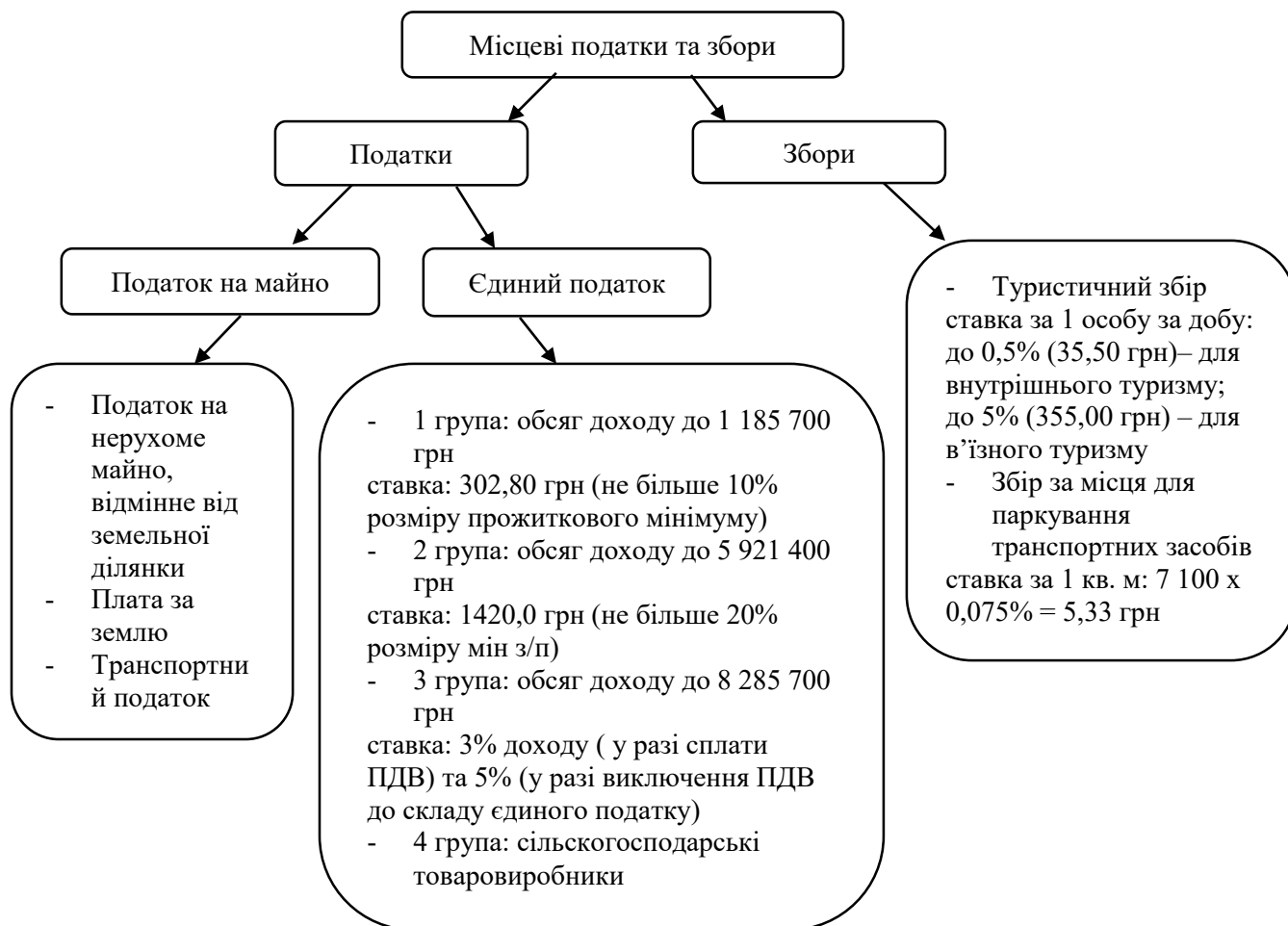

Рисунок 1.2. Місцеві податки та збори України

Джерело: складено автором на основі [21]

Згідно з чинним законодавством, установлення місцевих податків і зборів, що не визначені Податковим кодексом, є забороненим. Всі інші податки, навіть які частково спрямовані до місцевих бюджетів (наприклад, ПДФО, акцизний збір), вважаються загальнодержавними податками. Тобто місцеві податки – це ті, які визначені Податковим кодексом як місцеві, а не ті, що спрямовуються до місцевих бюджетів, і не ті, чії ставки можуть встановлювати органи місцевого самоврядування (наприклад, місцевий транспортний податок, на який впливати вони не можуть).

Місцеві податки та збори характеризуються рядом загальних ознак:

1. використання зібраних коштів для фінансування потреб місцевого рівня на відповідній території, що перебуває під юрисдикцією органів місцевого самоврядування.
2. зарахування до місцевих бюджетів отриманих коштів від цих платежів.
3. віднесення організації, встановлення та стягування цих платежів до компетенції органів місцевого самоврядування та фіскальних органів.
4. контроль за збором і використанням цих платежів як складової частини доходів місцевих бюджетів також знаходиться під юрисдикцією органів місцевого самоврядування.
5. надання органам місцевого самоврядування більш широкої компетенції у правовому регулюванні місцевих податків та зборів порівняно з податковими платежами інших рівнів.

Отже, місцеві податки та збори є важливим джерелом формування доходів місцевих бюджетів та дозволяють забезпечити фінансову самостійність та відповідальність місцевих органів влади перед своїми громадянами. Роль місцевих податків та зборів полягає у забезпеченні фінансових ресурсів для здійснення місцевих функцій та послуг, таких як утримання інфраструктури, освіта, охорона здоров'я, культура, соціальна підтримка та інші потреби місцевої громади. Вони є інструментом місцевого самоврядування, що дозволяє місцевим урядам самостійно приймати рішення щодо власного бюджету та витрат.

Правове регулювання місцевих податків і зборів відрізняється своєю специфікою, оскільки воно здійснюється на двох адміністративних рівнях, а саме на загальнодержавному та місцевому. Тому, розглянемо детальніше чинну законодавчу систему у країні, справляння та адміністрування місцевих податків та зборів.

1.2. Правове регламентування механізму справляння та адміністрування місцевих податків та зборів в Україні

Механізм справляння місцевих податків і зборів в Україні охоплює комплексне законодавче регулювання, послідовність заходів та їх виконання органами місцевого самоврядування з метою збору та внесення відповідної суми податків та зборів до місцевих бюджетів. Адміністрування місцевих податків та зборів є складним та ресурсомістким процесом, який включає такі елементи:

- ✓ ведення реєстрації платників податків та об'єктів оподаткування, у тому числі наповнення та управління відповідними базами даних;
- ✓ підготовка та розсилання податкових повідомлень та рішень платникам (вимоги з обов'язку сплати податку);
- ✓ приймання та аналіз звітності з оплати податків;
- ✓ проведення податкових перевірок (камеральних та документальних);
- ✓ взаємодія з Державною казначейською службою щодо обліку платежів;
- ✓ робота з повернення надмірно чи помилково сплачених сум податків;
- ✓ управління податковим боргом;
- ✓ контроль за обсягом та своєчасністю сплати податків;
- ✓ розгляд скарг платників та надання необхідних роз'яснень.

Досягнення ефективних результатів податкового адміністрування як складової системи публічного управління, ґрунтується на одночасному забезпеченні публічних

і приватних інтересів. Особливу роль у цьому процесі відіграє правове регулювання організації діяльності з адміністрування податків, яке являє собою низку структурних елементів: норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права і акти реалізації адміністративно-правових норм.

Класифікація джерел права, спрямованих на адміністрування місцевих податків і зборів, може бути визначена за рядом критеріїв, що використовуються для теоретичної класифікації нормативно-правових актів. Серед них важливі такі аспекти, як спрямованість, зміст і функціональне призначення. Ці акти можна розділити на дві основні категорії:

1. Законодавство про адміністрування місцевих податків і зборів, де ключову роль відіграє Податковий кодекс України.
2. Нормативні акти, що визначають повноваження суб'єктів у сфері адміністрування місцевих податків і зборів, такі як Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», а також Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 236 «Про державну фіскальну службу України».

Класифікуючи нормативно-правові акти за предметом регулювання, можна виокремити акти, спрямовані на регулювання:

- ✓ функції інституційних структур, що забезпечують адміністрування місцевих податків і зборів;
- ✓ процедури адміністрування місцевих податків і зборів;
- ✓ ідентифікація та реєстрація платників податків місцевих податків і зборів;
- ✓ ідентифікація та облік об'єктів місцевого оподаткування;
- ✓ організація прийому та обробки податкової звітності платників місцевих податків і зборів;
- ✓ надання послуг з сервісного обслуговування платників податків;
- ✓ організація та здійснення контролю за повнотою і своєчасністю сплати місцевих податків і зборів;

- ✓ організації адміністрування податкового боргу по місцевих податках і зборах.

Конституційні положення становлять основу національного законодавства у всіх сферах і неодмінну складову частину усього нормативно-правового процесу. Норми Конституції України, як основного національного закону, спрямовані на забезпечення ключових принципів податкових та муніципальних відносин. Крім того, Конституція визнає та гарантує місцеве самоврядування, оскільки воно є правом територіальної громади – мешканців села або добровільного об'єднання у сільську громаду, яка охоплює жителів кількох сіл, селищ та міст(див табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Основні положення Конституції України, які стосуються місцевих податків та зборів

Нормативно-правовий акт	Суть та роз'яснення
Конституція України	визначає основи структури та функціонування системи місцевого самоврядування; сприяє усвідомленню сутності і змісту місцевого самоврядування, його характерних рис і ознак; виступає критерієм оцінки конституційної моделі місцевого самоврядування; сприяє збереженню послідовності в розвитку інститутів місцевого самоврядування та інших аспектів.
Розділ XI «Місьцеве самоврядування» [7].	Стаття 140 Конституції України уточнює сутність місцевого самоврядування і визначає його право на автономне прийняття рішень у питаннях місцевого значення в межах Конституції та законів України. Стаття 141 регламентує матеріальну та фінансову основу місцевого самоврядування. Основоположним у податкових відносинах є стаття 143 Конституції України, яка, поряд з іншими важливими положеннями конституційного регулювання, встановлює право територіальних громад на встановлення місцевих податків та залучення до місцевого бюджету окремих загальнодержавних податків відповідно до встановленого законодавством порядку.

Джерело: складено автором на основі [7]

Отже, Конституція України встановлює основні принципи та рамки для організації системи місцевих податків та зборів, забезпечуючи відносну автономію місцевих органів влади у цій сфері, але з обов'язковим дотриманням загальнодержавного законодавства.

Наступним компонентом правової основи нормативно-правового регулювання адміністрування місцевих податків і зборів є закони України. Загальні правила

інформаційного обігу та інформаційної взаємодії органів місцевого самоврядування з іншими суб'єктами визначені у Законі України «Про місцеве самоврядування» та Податковому Кодексі України (ПКУ) (див табл.1.2).

Таблиця 1.2 – Основні положення Податкового кодексу та Законів України, в контексті місцевих податків та зборів

Нормативно-правовий акт	Суть та роз'яснення
Податковий кодекс України	спрямований на вдосконалення адміністрування податків, зменшення податкового навантаження на підприємницьку діяльність та створення стимулів для інноваційно-технологічного розвитку національної економіки[8].
Розділ I «Загальні положення» [9].	закріплено розподіл податків і зборів на загальнодержавні та місцеві (ст. 8), визначено перелік місцевих податків і зборів (ст. 10), закріплено повноваження органів публічної адміністрації щодо правового регулювання оподаткування місцевими податками і зборами (ст. 12), а також встановлено механізм їх адміністрування.
Закон України «Про місцеві державні адміністрації»	визначає організацію, повноваження та порядок діяльності місцевих державних адміністрацій.
Розділ I «Загальні положення» [7].	встановлено основні завдання місцевих державних адміністрацій (ст. 2), принципи діяльності (ст.3), склад і структуру (ст.5), а також підстави для формування місцевих державних адміністрацій (розділ 2), повноваження місцевих державних адміністрацій, а також їх відносини з міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади (ст.31) тощо.

Джерело: складено автором на основі [9]

Його положення, спрямовані на законодавче врегулювання питань, що стосуються порядку обчислення та механізму сплати місцевих податків і зборів, а також скасування неефективних податкових обов'язків, які не значно впливають на фінансування місцевих бюджетів, сприятимуть чіткому регулюванню процедур місцевого оподаткування в нашій державі.

До основних законів, що регулюють діяльність у сфері місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, також належать:

- Закон України «Про Державний бюджет на відповідний рік»
- Закон України «Про місцеві державні адміністрації»
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»
- Закон України «Про столицю України - місто-герой Київ»

- Закон України «Про засади державної регіональної політики»
- Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування»
- Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні»
- Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»
- Закон України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим»
- Закон України «Про співробітництво територіальних громад»
- Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»
- Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей»

Земельний кодекс України є системним кодифікаційним актом у сфері земельного права в Україні. Незважаючи на те, що Земельний кодекс України покликаний регулювати земельні відносини, податкові відносини також значною мірою регулюються цим кодексом (див табл.1.3).

Таблиця 1.3 – Роль Земельного кодексу у регулюванні місцевих податків та зборів

Нормативно-правовий акт	Суть та роз'яснення
Земельний кодекс України	направлений на регулювання взаємовідносин у сфері охорони, використання та відновлення земельних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, протидії та ліквідації негативного впливу господарської та інших видів діяльності на земельний фонд, збереження родючості ґрунтів, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною
Розділ I «Основні положення» [10].	визначає принципи платного користування землею (ст. 206); встановлює обов'язок власників та користувачів землі здійснювати своєчасну оплату земельного податку (ч. 5 ст. 88, п. «в» ч. 1 ст. 91, п. «в» ч. 1 ст. 91); встановлює систематичну неплату земельного податку як підставу для припинення права користування земельною ділянкою (ст. 141); визначає залежність розміру земельного податку від нормативної грошової оцінки земельних ділянок (ст. 201) та інші відповідні норми.

Джерело: складено автором на основі [10]

Отже, Земельний кодекс має прямий вплив на систему місцевих податків та зборів, визначаючи об'єкти оподаткування, ставки податків, порядок їх обчислення та сплати, а також правила збору земельних платежів та земельного адміністрування.

Бюджетний кодекс України є основним законом, який встановлює принципи побудови бюджетної системи держави, загальні принципи та процедури щодо формування та використання бюджетів на різних рівнях влади, включаючи місцевий рівень (див табл.1.4). Він підтримує прозорість і передбачуваність у фінансовій політиці місцевих органів влади, сприяє ефективному використанню місцевих ресурсів, та забезпечує контроль за надходженням і використанням коштів. Кодекс також гармонізує регулювання місцевих податків з іншими законами, створюючи цілісну систему фінансового управління на місцевому рівні.

Таблиця 1.4 - Роль Бюджетного кодексу у регулюванні місцевих податків та зборів

Нормативно-правовий акт	Суть та роз'яснення
Бюджетний кодекс України	визначає бюджети органів місцевого самоврядування (місцеві бюджети) балансовими розрахунками доходів, включаючи місцеві податки і збори, а також витрат, які збираються уповноваженими адміністраторами та використовуються на відповідній території
Розділ I «Бюджетна система України та основи бюджетного процесу» [11].	Стаття 9 Бюджетного кодексу України встановлює, що податкові надходження визнаються класифікаційним розділом доходів бюджету. Ці надходження включають загальнодержавні податки і збори, а також місцеві податки і збори, які встановлені відповідно до законів України про оподаткування. Пункт 19 частини 1 статті 64 цього Закону визначає склад доходів загального фонду бюджетів сіл, селищ та міст і обумовлює місцеві податки і збори, що сплачуються або перераховуються відповідно до вимог Податкового кодексу України.

Джерело: складено автором на основі [11]

Тож, Бюджетний кодекс встановлює основні правила та процедури адміністрування місцевих податків та зборів, забезпечуючи правовий фундамент для ефективного функціонування місцевих фінансів.

Підзаконні акти, зокрема постанови Кабінету Міністрів України, становлять значну частину нормативно-правової бази з питань контролю за місцевими податками і зборами.

Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 375 «Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України» визначає Мінфін як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, який відповідає за формування та реалізацію єдиної державної податкової політики. Крім цього, Мінфін забезпечує формування та виконання державної політики у сферах контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю та казначейського обслуговування бюджетних коштів. Постанова також наділяє Мінфін повноваженнями здійснювати нормативно-правове регулювання у податковій сфері, включаючи адміністрування місцевих податків і зборів.

Також, накази Міністерства фінансів України (МФУ) відіграють важливу роль у системі нормативно-правових актів, що регулюють адміністрування місцевих податків і зборів. Накази Мінфіну є основними документами, які гарантують здійснення розпорядчої діяльності у сфері адміністрування податків, у тому числі місцевих податків у межах, встановлених Податковим кодексом України.

В системі норм, спрямованих на регулювання адміністрування місцевих податків та зборів, значне місце мають нормативно-правові акти муніципалітетів, а саме рішення міських, сільських та селищних рад, а також рад об'єднаних територіальних громад. Згідно з усталеною у правовій науці позицією, рішення місцевих рад є актами місцевого самоврядування, що регулюють муніципальні відносини, мають офіційний статус і юридично зобов'язують[12].

Важливо зазначити, що фінансова система органів місцевого самоврядування має еволюціонувати відповідно до міжнародних та європейських стандартів. У зв'язку з цим важливим є прийняття міжнародного законодавства, спрямованого на встановлення стандартів місцевого оподаткування. Серед актів міжнародного права, які регулюють місцеве оподаткування, особливе значення має Європейська Хартія місцевого самоврядування. Україна підписала її у листопаді 1996 року та

ратифікувала 15 липня 1997 року з метою уніфікації та гармонізації законодавства про місцеве самоврядування.

Поточна система справляння та адміністрування місцевих податків і зборів в Україні не відповідає повністю принципам Європейської хартії місцевого самоврядування. Основною проблемою є те, що встановлені законодавством місцеві податки, збори та їх ставки не враховують реальну економічну спроможність платників податків, тому не здійснюють своєї стимулюючої функції. Ці недоліки впливають негативно на дотримання принципів єдності, повноти, достовірності, прозорості та наочності бюджетного управління країни в цілому. За цих обставин важливим чинником налагодження економічного та соціального життя в регіонах є ефективне формування місцевої фінансової системи, здатної перетворити територіальні громади з дотаційних суб'єктів на суб'єктів спроможних самостійно забезпечувати соціальний добробут населення.

Основні принципи формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування концептуально визначені у статті 9 Європейської хартії місцевого самоврядування і включають:

- Органи місцевого самоврядування мають забезпечувати доступ до національного ринку капіталу для здійснення інвестиційних позик.
- В рамках національної економічної політики має бути забезпечено органам місцевого самоврядування достатні фінансові ресурси.
- Органи місцевого самоврядування повинні бути проінформовані про процедуру виділення їм перерозподілених фінансових ресурсів.
- Частина фінансових ресурсів місцевого самоврядування повинна формуватись за рахунок місцевих податків і зборів.
- Обсяг фінансових ресурсів місцевого самоврядування повинен відповідати функціям, передбаченим Конституцією.
- Дотації органам місцевого самоврядування не повинні використовуватися для фінансування конкретних проектів.

- Фінансові ресурси місцевого самоврядування повинні бути достатньо диверсифікованими.

У цьому контексті повчальними є приклади розвинутих країн світу, де муніципалітети спираються на власні фінансові ресурси для стабілізації суспільно-політичного ладу в державі. Відповідно до цих критеріїв самоврядні органи публічного адміністрування набувають значної економічної незалежності та самостійності у вирішенні питань місцевого значення. Таким чином, адаптація законодавства України до законодавства ЄС має на меті наблизити Україну до сучасної європейської правової системи, яка гарантуватиме економічний розвиток держави, сприятиме підвищенню добробуту населення та досягненню того рівня, який склався в зарубіжних країнах.

1.3. Критичний огляд наукових публікацій з проблематики місцевого оподаткування

Адміністрування місцевих податків в Україні є високо складним завданням, яке потребує значних ресурсів від органів місцевого самоврядування та ефективних механізмів контролю за їхнім збором. Першою і головною дискусійною темою є питання проблеми розмежування податків і зборів, як самостійних правових та економічних категорій, яка часто піднімається в науковій літературі (табл.1 та 2). Що ж до збору як самостійної форми бюджетних доходів, його юридичної природи, процедури встановлення, стягнення та інших аспектів, це питання потребує додаткового дослідження і уваги. Розмежування між податками, зборами та іншими платежами не лише теоретична проблема, але й важлива практична задача. Українське податкове законодавство не встановлює принципової розрізненості між категоріями

"податок" і "збір", що відображається у статті 2 Закону України "Про систему оподаткування".

Таблиця 1.5– Теоретична проблематика місцевих податків та зборів

Проблема	Суть проблеми	Автори, що досліджують
поняття «зборів»	Розмежування за категоріями податків та зборів	В роботі В. А. Шаміної зазначено, що збори є платежами без конкретного цільового призначення, які обов'язково сплачуються до місцевих бюджетів держави і охоплюють широке коло платників, включаючи юридичних і фізичних осіб[14]. М. П. Кучерявенко висловив думку, що збори є механізмом для забезпечення стійкого зв'язку між податковими надходженнями і їх джерелами[13]. С. Онисько, І. Тофан і О. Грицина розрізняють податки, збори і платежі: податок — це обов'язковий платіж, збір — це внесок у цільові фонди, плата — це оплата за користування ресурсами[15] В той же час, згідно з чинним законодавством, збори є цільовими платежами, які призначені для фінансування конкретних заходів і мають чітку цільову прив'язку.
поняття «податків»	Розмежування за категоріями податків та зборів	І. Головач розглядає податок як механізм руху грошових коштів для формування фінансового фонду[16]. О. Романенко зазначає, що податки є фінансовою основою існування держави і інструментом перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб, а також найефективнішим засобом впливу держави на суспільне виробництво[17, с. 106, 107]. З юридичної точки зору І. Бабін аналізує податок як феномен, який включає основні публічні та приватні принципи суспільного розвитку, його статику і динаміку, дискретність і неперервність, а також концепції суспільної справедливості та їх різноманітні прояви [18, с. 69]. Згідно з останнім тлумачним словником сучасної української мови, податок визначається як встановлений державою обов'язковий збір із фізичних та юридичних осіб (населення, підприємств, організацій тощо) до державних і місцевих бюджетів[19, с. 335].

Джерело: систематизовано автором на основі досліджених джерел[13-19]

У законодавстві багатьох країн не існує чіткого розмежування між категоріями податків і зборів, тому податкову систему часто описують як сукупність податків і зборів. Ці фінансові інструменти мають низку спільних рис:

- обов'язковість сплати податків і зборів до відповідних бюджетів і фондів;
- цільове надходження коштів до визначених бюджетів і фондів;
- стягнення на основі законодавчо закріпленої форми і порядку;
- примусовий характер стягнення;

- контроль за їх справлянням здійснюється єдиними органами Державної податкової служби;
- безеквівалентний характер платежів.

Незважаючи на схожість цих механізмів, вони мають виразні відмінності:

В *першу чергу*, щодо податків, це передусім безумовні і нецільові платежі, для яких після їхнього надходження до бюджетів не вимагається детальне відстеження використання коштів, і це не є обов'язковим. У випадку зборів ситуація є іншою: це цільові надходження, призначені для фінансування конкретних заходів, що мають чітко визначене цільове призначення. Тому можуть виникати питання щодо неналежного використання коштів, що може навіть визначати самостійні складові правопорушення..

По друге, податки переважно надходять до бюджетів, тоді як збори можуть формувати цільові фонди. Отже, якщо потрібно забезпечити стабільні надходження до бюджетів без чіткого цільового призначення, найбільш відповідними будуть податки. Якщо ж ми прагнемо забезпечити міцний зв'язок між податковими надходженнями та їх джерелами, з яких вони надходять, то це стосується зборів.

І, *по третє*, встановлення, скасування та зміна податків і всіх їх елементів є винятковою компетенцією органів державної влади, тоді як деталізація елементів зборів в перспективі може бути розглянута як компетенція виконавчих органів.

Наступною, важливою темою для обговорення є спроможність місцевих органів влади ефективно виконувати свої функції, що пов'язано з їхньою фінансовою незалежністю та стійкістю (див табл. 1.6) . Місцевий бюджет є основним фінансовим планом регіону і питання, пов'язані з його формуванням, розподілом та використанням, залишаються актуальними. Адже він є основною складовою фінансової автономії та самостійності органів місцевого самоврядування і відіграє визначальну роль у фінансуванні їхньої діяльності та практичному втіленні їх функцій.

Таблиця 1.6 – Практична проблематика місцевих податків та зборів

Проблема	Суть проблеми	Автори, що досліджують
Ефективне виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень	визначення ефективності органів місцевого самоврядування	В.Ф. Мартиненко та співавтори розглядають фінансову автономію органів місцевого самоврядування як важливий аспект побудови демократичної держави. Вони вказують на те, що ця автономія визначається незалежністю держави в цілому, рівнем демократичних прав і свобод громадян, а також потенційними можливостями її економічного розвитку[23]. І.Я. Чугунова [24], М.О. Кужелєв та В.В. Плахотнюк [25] стверджують, що забезпечення фінансової незалежності місцевим органам влади є необхідною передумовою для формування нових економічних відносин в Україні. Т.Г. Бондарук, І.С. Бондарук і М.В. Дубина [26], Л.А. Костирко і Н.Ю. Велентейчик [27], І. Гнидюк [28] та інші науковці розглядають фінансову самостійність бюджетів як необхідну складову системи оцінювання фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Джерело: систематизовано автором на основі досліджених джерел[23-28]

Коллективна думка різних дослідників полягає в тому, що фінансова стійкість місцевих бюджетів залежить від їхньої фінансової незалежності, і що вони є взаємозалежними. Матеріально-фінансова незалежність органу місцевого самоврядування – це його право володіти і розпоряджатися коштами та майном для здійснення своїх функцій і повноважень. Місцеві бюджети є фінансовою базою органів місцевого самоврядування та важливим фактором регіонального розвитку. В кінцевому підсумку все це зміцненню повноважень органів місцевого самоврядування більш повного задоволення потреб населення.

Також, назріла істотна проблема, щодо реформування місцевого оподаткування в Україні (див табл. 1.7). Адже, як зазначалося раніше, наприкінці 2010 року, було прийнято Податковий кодекс України, в якому було прописано перелік податків та зборів та порядок їх адміністрування. У контексті нашої країни встановлено обмежену кількість місцевих податків та зборів, які спрямовуються до місцевих бюджетів, несучи на собі ряд різноманітних функцій місцевого самоврядування, які необхідно виконувати, то цілком природно, що таке питання було підняте, для обговорень.

Таблиця 1.7 – Законодавча проблематика місцевих податків та зборів

Проблема	Суть проблеми	Автори, що досліджують
Реформування місцевого оподаткування в Україні	роль місцевих податків та зборів в змінах оподаткування	І. Лютий та В. Іванюк відзначають, що Україна стикається з необхідністю реформування системи місцевих податків і зборів, що визначеною потребою у формуванні фінансово спроможних територіальних громад[34]. Також, У своїх наукових працях І. Волохова вказує на роль місцевого оподаткування, яке надає місцевій владі повноваження формувати доходи місцевих бюджетів, сприяти розвитку місцевих підприємців та інших суб'єктів господарювання, що зареєстровані на їхній території, а також ефективно використовувати ресурсний потенціал. При вивченні світового досвіду місцевого оподаткування можна згодитись з твердженням Т. Бондарука та І. Мельничука, що сучасна міжнародна термінологія визначає місцеві податки і збори як локальні податки, які становлять основну частину доходів місцевих бюджетів у більшості розвинених західних держав[35].

Джерело: систематизовано автором на основі досліджених джерел[34; 35]

Д. Дема відзначає, що ухвалення Податкового кодексу є кроком вперед у напрямку оптимізації місцевого оподаткування. Він висловлює думку, що зміни, які відбуваються у сфері місцевого оподаткування, спрямовані на пошук таких податків, які є максимально зрозумілими для платників і приносять суттєві надходження до бюджетів[33].

Тому, підсумовуючи вище сказане, особливу увагу, окрім частини відрахувань загальнодержавних податків і зборів у наповненні місцевих бюджетів, слід приділити питанням формування дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів, зважаючи на те, що регіональна податкова політика виступає дієвим інструментом у досягненні стабільного економічного зростання адміністративно-територіальних формувань. Саме удосконалення механізму справляння місцевих податків і зборів сприятиме отриманню місцевими органами влади додаткових фінансових ресурсів у своє розпорядження, що сприятиме покращенню реалізації їх повноважень, а також економічному розвитку та підвищенню довіри громади до місцевих владних структур.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА КІЛЬКІСНОГО ВПЛИВУ АДМІНІСТРУВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ НА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз результативних показників адміністрування місцевих податків та зборів для місцевих бюджетів України

У розвиненій ринковій економіці бюджет міста є ключовим фінансовим документом територіальної громади, який визначає план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій і завдань, що виконуються органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Основними цілями міського бюджету є забезпечення сталого функціонування галузей, гарантування соціального захисту, розвиток соціально-культурної сфери, житлово-комунального господарства та міського транспорту в рамках наявних фінансових ресурсів. Самостійність і фінансова незалежність місцевих бюджетів, закріплені в Бюджетному кодексі України, можливі лише при належному забезпеченні органами влади джерелами доходів, серед яких значне значення мають впроваджені місцеві податки та збори на відповідній території. Вони властиві для усіх адміністративно територіальних формувань, а тому його варто досліджувати як невід'ємну складову елементу економічної культури суспільства. Місцеві податки та збори є важливою частиною загальної системи оподаткування держави. Основна їхня мета полягає в забезпеченні фінансової автономії місцевого самоврядування та місцевих органів влади України. Це сприяє належному функціонуванню місцевих установ освіти, охорони здоров'я, культури, соціальної інфраструктури, розвитку комунального

господарства та забезпеченню соціального захисту населення. Проте, не зважаючи на ці завдання, з моменту впровадження у 1993 році, місцеві податки та збори не досягли значного значення у фінансуванні органів місцевого самоврядування.

Розглянемо тенденції у динаміці доходів місцевих бюджетів, а також особливості мобілізації місцевих податків і зборів(див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1 - Динаміка, склад і структура місцевих податків і зборів та їх питома вага у доходах місцевих бюджетів України за період 2019-2023 років

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Доходи місцевих бюджетів, всього в млрд. грн, в тому числі:	560,5	471,5	580,7	555,1	652,6
Податкові надходження в млрд. грн, з них:	270,5	285,6	345,7	393,5	434,5
Місцеві податки та збори, млрд. грн	73,6	75,7	89,9	84,3	100,8
питома вага місцевих податків та зборів - у доходах місцевих бюджетів, %	13,13	16,05	15,48	15,19	15,45
- у податкових надходженнях, %	27,21	26,51	25,93	21,42	23,20

Джерело: складено автором на основі [29]

Динаміка доходів місцевих бюджетів за період 2019-2023 рр. має нестійку тенденцію, що характеризується періодами їх нарощення та скорочення. Так, у 2019-2020 роках доходи місцевих бюджетів скоротилися з 560,5 млрд. грн. до 471,5 млрд. грн., або на 89,0 млрд. грн. , що було обумовлено впливом пандемії COVID-19, карантинними заходами на господарську діяльність суб'єктів підприємництва, а також зменшенням поступлень від офіційних трансфертів з державного бюджету. У 2021 році відбулося суттєве нарощення дохідної бази місцевих бюджетів до показника 580,7 млрд. грн., або на 109,2 млрд. грн. в основному за рахунок податкових надходжень. У 2022 році доходи місцевих бюджетів знову скоротилися до рівня 555,1 млрд. грн., або на 25,6 млрд. грн., що обумовлено початком російсько-української війни з лютого 2022 року, окупацією значної території країни та скороченням підприємницької діяльності. Але 2023 рік, показав гарний поштовх та спроможність

держави подолати усі труднощі, знову ж таки за рахунок податкових надходжень підняти показник до рівня 652,6 млрд. грн, або на аж 97,5 млрд. грн в порівнянні до визначного 2022 року.

Динаміка податкових надходжень до місцевих бюджетів відображає сталу тенденцію до зростання значень за аналізований період 2019-2023 років на 164 млрд. грн. (з 270,5 млрд. грн. до 434,5 млрд. грн.). Місцеві податки і збори у структурі доходів місцевих бюджетів за останні п'ять років займають від 13,13 % до 16,05 %. За період 2019-2023 роки їх частка зросла на 2,32 відсоткових пункти. Динаміка абсолютних значень мобілізації місцевих податків і зборів вказує на їх стійке зростання з 73,6 млрд. грн. до 100,8 млрд. грн. Питома вага місцевих податків і зборів у податкових надходженнях скоротилася на 4,01 % і у 2022 році становила лише 21,42 % проти його максимального значення за період, що аналізується у 2019 році у розмірі 27,21 %.

У таблиці 2.2 представлено динаміку, склад і структуру місцевих податків і зборів в Україні за період 2019-2023 років. За даними, представленими у таблиці, відбулося зростання абсолютних показників місцевих податків і зборів. Серед місцевих податків і зборів 99,62 % складають місцеві податки (податок на майно – 43,82 %, єдиний податок – 55,8 %) і тільки 0,38 % припадає на місцеві збори (див рис. 2.1).

Місцеві податки, завжди мають переваги порівняно з місцевими зборами, адже вони часто мають стабільніший характер, оскільки вони базуються на фінансових обставинах та активності місцевих підприємств і громадян. Збори, які, наприклад, можуть бути пов'язані з конкретними видами послуг або транзакціями, можуть бути менш стабільними та непередбачуваними.

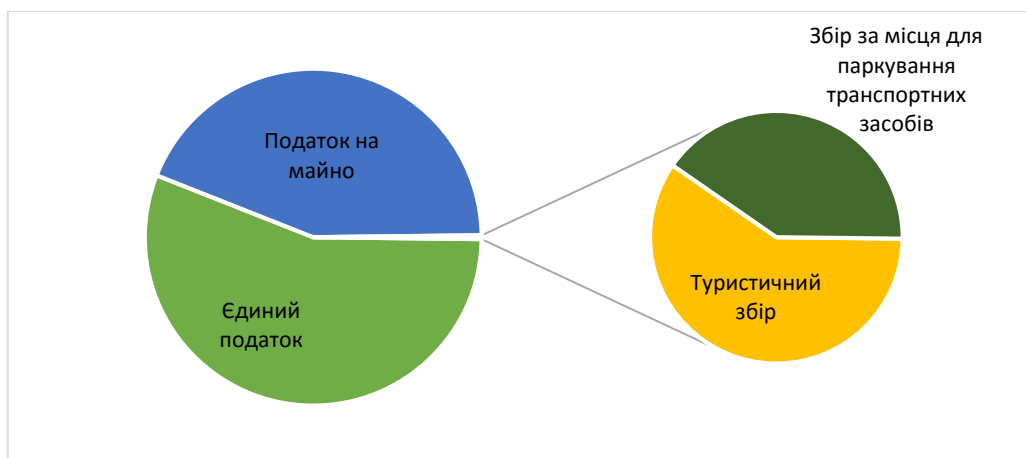

Рисунок 2.1 Структура місцевих податків і зборів України у 2023 році

Джерело: складено автором на основі [таблиці 2.2]

Таблиця 2.2 - Динаміка, склад і структура місцевих податків та зборів в Україні за період 2019-2023 років

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Місцеві податки та збори, всього в млрд. грн, в тому числі:	73,57	75,68	89,9	84,3	100,0
Єдиний податок, млрд. грн	35,27	38,03	46,28	47,2	55,8
питома вага єдиного податку у структурі місцевих податків і зборів, %	47,94	50,25	51,48	56,01	55,8
Податок на майно, млрд. грн	37,99	37,43	43,24	36,8	43,82
питома вага податку на майно у структурі місцевих податків і зборів, %	51,64	49,46	48,09	43,65	43,82
Збір за місяць для паркування транспортних засобів, млрд. грн	0,1	0,09	0,13	0,10	0,15
питома вага збору за місяць для паркування транспортних засобів у структурі місцевих податків і зборів, %	0,14	0,12	0,14	0,12	0,15
Туристичний збір, млрд. грн	0,19	0,13	0,24	0,18	0,22
питома вага туристичного збору у структурі місцевих податків і зборів, %	0,26	0,17	0,27	0,21	0,22

Джерело: складено автором на основі [29]

За період з 2019 по 2023 рік динаміка надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів свідчить про збільшення на суму 20,53 млрд. грн. (з 35,27 млрд. грн. до 55,8

млрд. грн.). Надходження податку на майно також характеризується тенденцією до зростання показників на 5,25 млрд. грн. (з 37,99 млрд. грн. у 2019 році до 43,24 млрд. грн. у 2021 році), лише у 2022 році відбулось скорочення надходжень цього податку на 6,44 млрд. грн. до рівня 36,8 млрд. грн., що пов'язано із запровадженням пільг по сплаті цього податку для суб'єктів підприємництва в умовах війни. Питома вага податку на майно у структурі місцевих податків і зборів щорічно скорочується і у 2023 році становила 43,82 % проти 51,64 % у 2019 році, скорочення частки податку на майно за аналізований період становило 7,82 %. На відміну від податку на майно частка єдиного податку зросла за цей період на 7,86 %.

2.2. Оцінка впливу місцевих податків та зборів на економічний розвиток територіальних громад в Україні

Ефективність механізму місцевого оподаткування значно впливає на рівень надходжень до дохідної частини місцевих бюджетів та передбачає забезпечення потреб мешканців територіальних утворень у необхідному наборі благ і послуг, які надаються органами місцевого самоврядування, адже слугують основним джерелом фінансування діяльності органів місцевої влади і управління. Так, розглянемо кожен, з податків та зборів в період 2019-2023 років, їх динаміку, склад та структуру у доходах місцевих бюджетів. Та яку частку та вплив мають кожен з них на економічний розвиток територіальних громад в Україні.

Платниками єдиного податку є юридичні і фізичні особи, які застосовують спрощену систему оподаткування, що передбачає «... особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів на сплату єдиного податку, а також використання спрощеного обліку та звітності» [30].

Ставки «єдиного податку для фізичних осіб встановлюється щороку сільськими, селищними та міськими радами за місцем державної реєстрації фізичної особи для різних видів господарської діяльності. Юридична особа самостійно обирає одну з переліку ставок єдиного податку» [30]. Дані таблиці 2.3 зображують динаміку, склад і структуру надходжень від єдиного податку за період 2019-2023 років в Україні загалом.

Таблиця 2.3 - Динаміка, склад і структура єдиного податку у складі місцевих бюджетів України за період 2019-2023 років

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Єдиний податок, млрд. грн	35,27	38,03	46,28	47,2	55,8
питома вага єдиного податку у структурі місцевих податків і зборів, %	47,94	50,25	51,48	56,01	55,8
Єдиний податок з юридичних осіб, млрд. грн	5,04	5,07	6,18	9,84	11,9
питома вага єдиного податку з юридичних осіб у структурі єдиного податку загалом, %	14,3	13,2	13,4	20,8	21,33
Єдиний податок з фізичних осіб, млрд. грн	24,95	27,63	34,81	32,88	38,01
питома вага єдиного податку з фізичних осіб у структурі єдиного податку загалом, %	70,74	72,65	75,22	69,66	68,12
Єдиний податок з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків, млрд. грн	5,27	5,34	5,29	4,49	5,86
питома вага єдиного податку з с/г товаровиробників у структурі єдиного податку загалом, %	14,94	14,04	11,43	9,51	10,5

Джерело: складено автором на основі [29]

Показники надходження єдиного податку до місцевих бюджетів в Україні показують зростання з 35,27 мільярдів гривень у 2019 році до 55,8 мільярдів гривень у 2023 році, що становить збільшення на 20,53 мільярдів гривень. Цей податок включає сплати юридичними і фізичними особами згідно з бюджетною класифікацією, а також «...сільськогосподарськими товаровиробниками, у яких

питома вага с/г товаровиробництва за попередній період дорівнює або перевищує 75 %» [30].

У 2023 році найбільшу частку в структурі єдиного податку складають надходження від фізичних осіб, а саме 68,12%. Абсолютні показники надходжень єдиного податку з фізичних осіб у динаміці з 2019 по 2021 роки зросли на 9,86 млрд. грн. (з 24,95 млрд. грн. до 34,81 млрд. грн.). Лише у 2022 році відбулося зменшення цих надходжень на 1,93 млрд. грн. до 32,88 млрд. грн., що пояснюється застосуванням пільгових умов оподаткування у період воєнного стану в Україні. В 2023 році показник нормалізувався і зріс на 5,13 млрд грн або, якщо порівнювати в цілому увесь період на 13,03 млрд.грн.

Частка єдиного податку з юридичних осіб становить 21,33 % у 2023 році і даний показник характеризується зростанням на 7,03 % при аналогічному зростанні його абсолютних значень. Так, за період 2019-2023 років обсяг сплаченого єдиного податку юридичними особами зріс з 5,04 млрд. грн. до 11,9 млрд. грн., або на 6,86 млрд. грн. А питома вага єдиного податку з сільськогосподарських товаровиробників за період 2019-2023 років, навпаки, зменшилася на 4,44 % (з 14,94 % до 10,5 %) при маленькому зростанні абсолютних показників на 0,59 % (з 5,27 млрд. грн. до 5,86 млрд. грн.)

Співвідношення частки єдиного податку, сплаченого юридичними і фізичними особами за період 2019-2023 років дозволяє зробити висновок про те, що частка надходжень єдиного податку фізичними особами суттєво переважає частку цього податку, сплаченого юридичними особами(див рис. 2.2) Зокрема, дане співвідношення за результатами виконання місцевих бюджетів у 2023 році становила 68,12 % проти 21,33 %. Зважаючи на доволі високий обсяг надходжень від єдиного податку до місцевих бюджетів України можна стверджувати, що він має високий фіскальний потенціал та є бюджетоформуєчим податком у системі місцевого оподаткування.

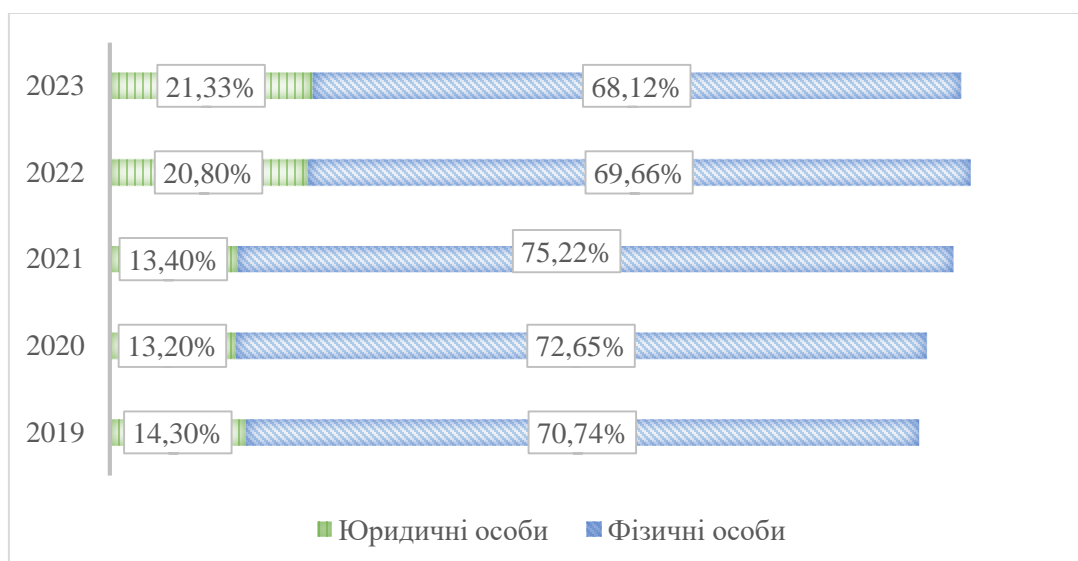

Рисунок 2.2 - Частка єдиного податку у складі місцевих бюджетів сплаченого фізичними та юридичними особами за 2019-2023 рр .

Джерело: складено автором на основі [29]

Податок на майно формується за рахунок трьох податкових платежів: плати за землю; податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; транспортного податку. Дані таблиці 2.4 зображають динаміку, склад і структуру податку на майно, мобілізованого до місцевих бюджетів України за період 2019-2023 років в розрізі окремих видів податкових платежів. Динаміка надходжень податку на майно характеризується зростаючими у часі показниками з 36,8 млрд. грн. у 2022 році до 43,82 млрд. грн. у 2023 році, ріст становив 7,02 млрд. грн. Частка податку на майно у структурі місцевих податків і зборів у період 2019-2023 років скоротилася на 7,82 % і у 2023 році становила 43,82 %, проти 51,64 % у 2019 році. В цілому, це зростання надходжень податку свідчить про позитивну фінансову динаміку, яка може бути використана для фінансування різноманітних програм та проєктів в місцевих громадах. А зниження частки податку на майно може вказувати на перерозподіл податкового навантаження та потенційні зміни в економічному середовищі та податковій базі територіальних громад.

Таблиця 2.4 - Динаміка, склад і структура податку на майно у доходах місцевих бюджетів України за період 2019-2023 років

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Податок на майно, в млрд. грн, в тому числі:	37,99	37,43	43,24	36,8	43,82
<i>питома вага податку на майно у структурі місцевих податків і зборів, %</i>	51,64	49,46	48,09	43,65	43,82
Податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, млрд. грн	4,89	5,76	7,82	7,12	9,14
<i>питома вага податку на нерухоме майно у структурі податку на майно, %</i>	12,87	15,39	18,09	19,35	20,86
Транспортний податок, млрд. грн	0,28	0,20	0,15	0,10	0,16
<i>питома вага транспортного податку у структурі податку на майно, %</i>	0,74	0,53	0,35	0,27	0,37
Плата за землю, млрд. грн	32,84	31,47	35,26	29,57	34,53
<i>питома вага плати за землю у структурі податку на майно, %</i>	86,44	84,08	81,54	80,35	78,80

Джерело: складено автором на основі [розділу 2.1 та 29]

Оснoву податку на майно становить плата за землю або земельний податок, який включає орендну плату. Динаміка надходження плати за землю у період 2019-2021 років характеризується поступово зростаючими показниками з 32,84 млрд. грн. до 35,26 млрд. грн., або на 2,42 млрд. грн. Проте, у 2022 році обсяг надходження плати за землю скоротився до 29,57 млрд. грн., або на 5,69 млрд. грн. у порівнянні з 2021 роком, що обумовлено бойовими діями на території України та пільговим оподаткуванням цим податком з березня 2022 року. Питома вага плати за землю у загальній структурі податку на майно має тенденцію до зменшення з 86,44 % у 2019 році до 78,80 % у 2023 році, або на 7,64 %. Якщо розглядати плату за землю з внутрішньої сторони платників: юридичних та фізичних осіб, то більше 80 % займає плата юридичних осіб, основу якої формує орендна плата.

Динаміка надходжень податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки до місцевих бюджетів України за період 2019-2023 років, то слід відмітити є

зростання за усіма роками, окрім 2022 року. Так з 2019 по 2021 рік він зріс з 4,89 млрд. грн. до 7,82 млрд. грн., ріст склав 2,93 млрд. грн. Після чого в 2022 році впав на 0,7 млрд. грн. Але все ж таки, увесь період відмінний хорошим поштовхом на 4,25 млрд. гривень. Відповідно, частка цього податку також зросла з 12,87 % до 20,86 %, або на 7,99 відсоткових пункти. Незначними є обсяги мобілізації транспортного податку, за аналізованими роками ці надходження скоротилися на 0,12 млрд. грн. (з 0,28 млрд. грн. до 0,16 млрд. грн.), що становить до 1 % та навіть, 0,5 % у структурі податку на майно.

Основу податку на майно формує плата за землю, частка якої у структурі податку на майно займає більше 50 %. Тому, розглянемо детальніше в розрізі динаміку та склад податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, мобілізованого до місцевих бюджетів України за період 2018-2022 років.(табл. 2.5).

Таблиця 2.5 - Динаміка, склад і структура податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки до місцевих бюджетів України за період 2019-2023 років

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, всього в млрд. грн, в тому числі:	4,89	5,76	7,82	7,12	9,14
Податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами, які є власниками об'єктів житлової нерухомості, млрд. грн	0,14	0,17	0,19	0,19	0,21
питома вага податку у структурі податку на нерухоме майно, %	2,86	2,95	2,43	2,67	2,30
Податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів житлової нерухомості, млрд. грн	0,55	0,68	0,84	0,45	1,07
питома вага податку у структурі податку на нерухоме майно, %	11,25	11,81	10,74	6,32	11,71
Податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, сплачений фізичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості, млрд. грн	0,65	0,89	1,11	0,80	1,75
питома вага податку у структурі податку на нерухоме майно, %	13,29	15,45	14,19	11,24	19,15

Продовження таблиці 2.5

Податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, сплачений юридичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості, млрд. грн	3,54	4,01	5,68	5,69	6,11
питома вага податку у структурі податку на нерухоме майно, %	72,39	69,62	72,63	79,92	66,85

Джерело: складено автором на основі [29]

За цей період відмічено зростання надходжень податку на нерухоме майно, яке склало 4,25 млрд. грн. (з 4,89 млрд. грн. до 9,14 млрд. грн.), з незначним його скороченням у 2022 році проти 2021 року на 0,7 млрд. грн. У структурі цього джерела надходжень найважливішу частку займає податок на нерухоме майно, який сплачується юридичними особами, власниками нежитлової нерухомості, відмінної від земельної ділянки. Його питома вага у структурі податку на нерухоме майно складає більше 70 %, а у 2022 році склала 79,92 %. При цьому обсяг надходження цієї плати зріс з 3,54 млрд. грн. до 6,11 млрд. грн., або на 2,57 млрд. грн.

Аналіз динаміки надходження податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, сплаченого фізичними особами з об'єктів житлової нерухомості, то їх питома у загальній структурі даного податку коливається в межах 6-11 % і вона має тенденцію до скорочення показника. А динаміка надходження податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, сплаченого фізичними особами з об'єктів нежитлової нерухомості, показує навпаки збільшення показника на 5,86 млрд. грн за аналізований період.

Ще одним податком, який входить до складу податку на майно є транспортний податок (див. табл. 2.6)

Таблиця 2.6 - Динаміка, склад і структура транспортного податку як складової податку на майно у доходах місцевих бюджетів України за період 2019-2023 років

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Транспортний податок, млрд. грн	0,28	0,20	0,15	0,10	0,16

Транспортний податок з фізичних осіб, млрд. грн	0,15	0,09	0,06	0,03	0,09
питома вага податку у структурі транспортного податку, %	53,57	45,00	40,00	30,00	56,25
Транспортний податок з юридичних осіб, млрд. грн	0,12	0,11	0,10	0,08	0,07
питома вага податку у структурі транспортного податку, %	42,86	55,00	66,67	80,0	43,75

Джерело: складено автором на основі [29]

У 2023 році до місцевих бюджетів України надійшло лише 0,16 млрд. грн. від транспортного податку і цей показник характеризується скороченням на 0,12 млрд. грн. Його питома вага у структурі податку на майно становить лише 0,37% у 2023 році і скоротилася на 0,37 % з 2019 року. До складу транспортного податку входить податок, сплачений фізичними особами та юридичними особами (див рис.2.3).

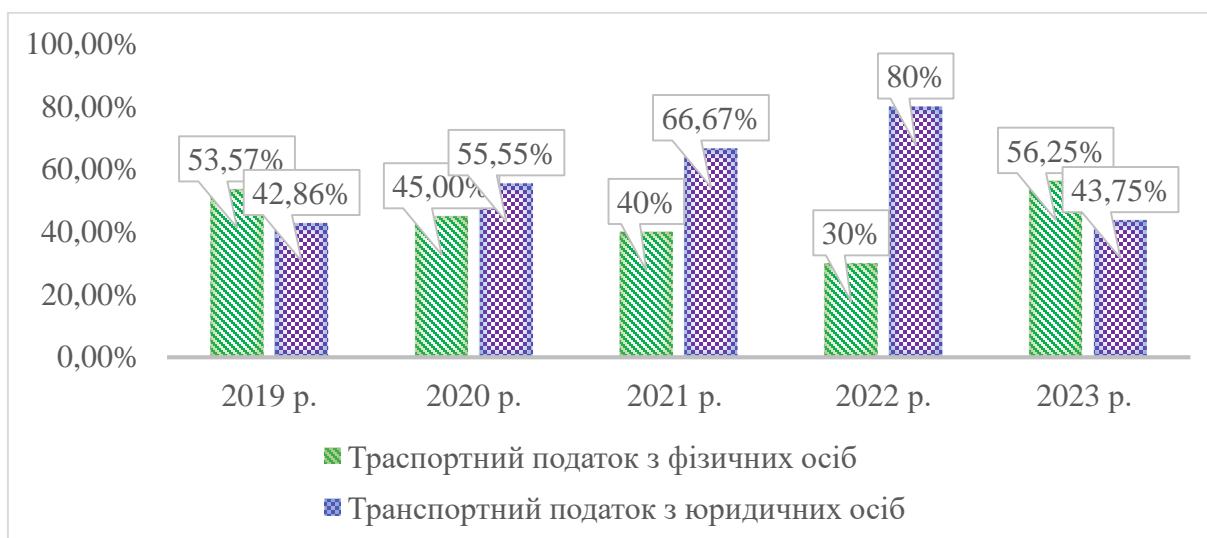

Рисунок 2.3 – Частка транспортного податку у доходах місцевих бюджетів протягом 2019-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [29]

Частка транспортного податку, сплаченого фізичними особами знижувалась кожного року, лише у 2023 році показник виріс і склав 56,25 %, що майже вдвічі більше, ніж у 2022 році. Водночас, питома вага транспортного податку сплаченого юридичними особами, мала тенденцію до збільшення за аналізований період, і тільки

у 2023 році зменшилась до 43,75 %, аж на 36,25 %, а за останні п'ять років збільшилась взагалі лише на 0,89 %.

На мало важливою складовою податку на майно, також є плата за землю, яка зросла на 1,69 млрд .грн. (з 32,84 млрд. грн. до 34,53 млрд. грн.). Дані таблиці 2.7 представляють динаміку та склад плати за землю та її надходження до місцевих бюджетів України.

Таблиця 2.7 - Динаміка, склад і структура плати за землю у місцевих бюджетах України за період 2019-2023 років

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Плата за землю, в млрд. грн, в тому числі:	32,84	31,47	35,26	29,57	34,53
Земельний податок, млрд. грн	13,35	12,81	13,85	11,12	12,09
питома вага земельного податку у структурі плати за землю, %	40,65	40,71	39,28	37,61	35,01
- Земельний податок з юридичних осіб, млрд. грн	11,49	10,83	11,82	9,69	9,93
- Земельний податок з фізичних осіб, млрд. грн	1,86	1,98	2,03	1,43	2,16
Орендна плата за землю, млрд. грн	19,48	18,66	21,42	18,44	22,44
питома вага орендної плати за землю у структурі плати за землю, %	59,32	59,29	60,75	62,36	64,99
- Орендна плата за землю з юридичних осіб, млрд. грн	17,19	16,37	18,89	16,61	19,81
- Орендна плата за землю з фізичних осіб, млрд. грн	2,29	2,29	2,53	1,83	2,63

Джерело: складено автором на основі [29]

У складі плати за землю відмічено щорічне зростання показників орендної плати. Зокрема, питома вага орендної плати у структурі плати за землю у 2023 році складала 64,99 %, водночас питома вага земельного податку складала 35,01 %. Динаміка абсолютних показників орендної плати за період 2019-2023 років характеризується зростанням з 19,48 млрд. грн. до 22,44 млрд. грн., або на 2,96 млрд. грн. Хоч у 2020 та 2022 році є падіння показника у 0,82 млрд. грн. та 2,98 млрд. грн.,

відповідно. В розрізі платників податку найбільша частка податку припадає на юридичні особи. Частка сплаченої юридичними особами плати за землю становить більше 85 %. Позитивна тенденція щодо зростання показників мобілізації плати за землю вказує на проведені системні реформи у сфері оподаткування земельних ділянок, ефективне ведення реєстру орендарів земельних ділянок та їх власників та відображення відомостей у земельному кадастрі.

Таким чином, забезпечити зростання обсягів надходження податку на майно можна шляхом удосконалення механізму справляння окремих складових цього податку в частині плати за землю, транспортного податку і податку на нерухоме майно здійснюючи перегляд діючих пільг на предмет їх ефективності і доцільності.

Склад місцевих податків і зборів визначено з урахуванням наявності податкової бази адміністративно-територіальних одиниць. Відтак, окрім єдиного податку і податку на майно до складу місцевих податків і зборів відносять два місцевих збори: туристичний збір та збір за місця паркування транспортних засобів. Ставки цих «...встановлюються міською, селищною і сільською, радами або радою територіальних громад створених відповідно до законодавства та перспективного плану формування окремих територій. Сплачується зазначений збір щоквартально за місцезнаходженням об'єкта оподаткування. Найвищим рівнем ставка туристичного збору є у місті Києві та Одеській, Миколаївській, Дніпропетровській, Харківській та Тернопільській областях, що становить 1 % вартості 1 доби проживання у відповідних закладах готельного чи курортного типу.

Дані таблиці 2.8 подають динаміку і склад зборів за місця паркування транспортних засобів та туристичного до місцевих бюджетів України за період 2019-2023 років.

Таблиця 2.8 - Динаміка, склад і структура збору за місце паркування транспортних засобів та туристичного збору у доходах місцевих бюджетів України за період 2019-2023 років

	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Місцеві збори всього, в млн. грн, в тому числі:	0,30	0,22	0,37	0,29	0,37
Збір за місця для паркування транспортних засобів, млн. грн, зокрема:	0,11	0,09	0,13	0,10	0,15
<i>питома вага збору за місця для паркування транспортних засобів у структурі місцевих податків і зборів, %</i>	36,67	40,91	35,14	34,48	40,54
- Збір за місце паркування транспортних засобів з юридичних осіб, млн. грн	0,099	0,076	0,11	0,086	0,13
- Збір за місце паркування транспортних засобів з фізичних осіб, млн. грн	0,016	0,015	0,020	0,016	0,022
Туристичний збір, в млн. грн, зокрема:	0,19	0,13	0,24	0,18	0,22
<i>питома вага туристичного збору у структурі місцевих податків і зборів, %</i>	63,33	59,09	64,86	62,07	59,46
Туристичний збір з юридичних осіб, млн. грн	0,13	0,080	0,15	0,12	0,13
Туристичний збір з фізичних осіб, млн. грн	0,066	0,051	0,089	0,068	0,092

Джерело: складено автором на основі [29]

За аналізований період надходження від місцевих зборів до місцевих бюджетів України зросли на 0,07 млрд. грн. (з 0,30 млрд. грн. до 0,37 млрд. грн.). Найбільшу питому вагу у структурі місцевих зборів займає туристичний збір, хоча частка його за останні п'ять років знизилась з 63,33 % до 59,46 %, або на 3,87 %.(див рис. 2.4). Динаміка абсолютних значень туристичного збору за даний період зображає їх збільшення на 0,03 млрд. грн. (з 0,19 млрд. грн. у 2019 році до 0,22 млрд. грн. у 2023 році). В розрізі платників туристичного збору левову частку займають саме юридичні особи.

За період 2019 – 2023 років спостерігалось поступове зменшення показників збору податку за місця для паркування транспортних засобів. Зокрема, за ці роки відбулося зменшення цього збору на 0,04 млрд. грн. (з 0,11 млрд. грн. до 0,15 млрд. грн.). У структурі місцевих зборів питома вага збору за місця паркування транспортних засобів за аналізований період навпаки зросла з 36,67 % до 40,54 % або на 3,87 %.

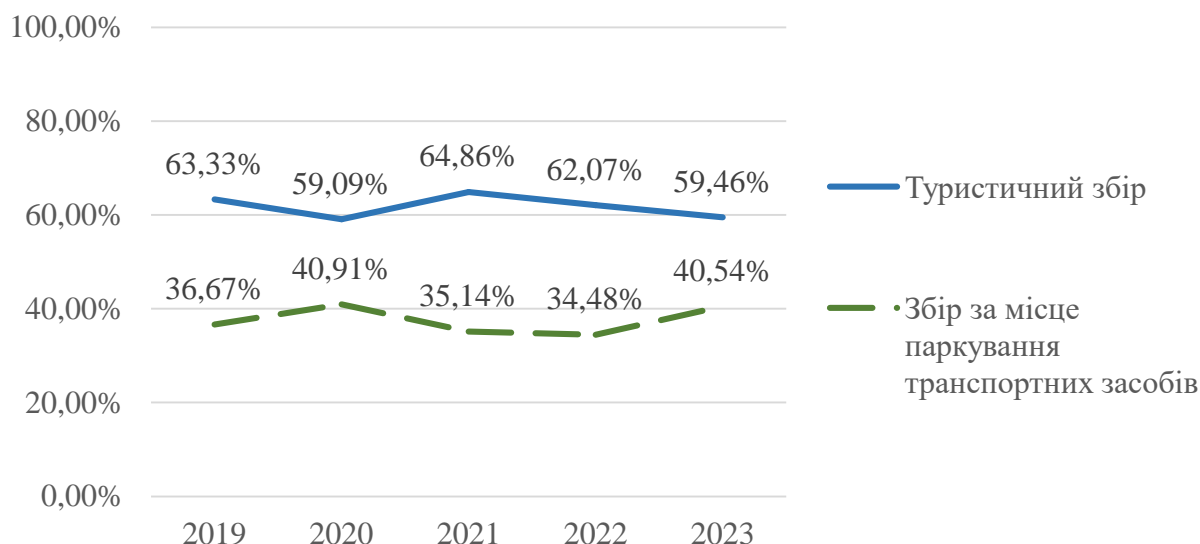

Рисунок 2.4 - Частка місцевих зборів у доходах місцевих бюджетів України протягом 2019-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [29]

У складі збору за місця паркування транспортних засобів найбільшу частку займає збір, сплачений юридичними особами, що становить майже 60 %, на частку збору, сплаченого фізичними особами припадає лише 40 %.

До складу основних проблемних аспектів адміністрування збору за місця паркування транспортних засобів відносять:

- «проблеми у проведенні контрольних заходів місцевим самоврядуванням за рівнем сплати збору;
- недосконалий облік земельних ділянок для паркування транспортних засобів;
- фрагментарні процедури проведення моніторингу з виконання укладених угод із суб'єктами підприємництва».

Зазначені проблеми можна вирішити шляхом визначення комплексу завдань щодо створення паркувального простору в частині розширення мережі доступних паркувальних місць, що відносяться до комунальної власності, подолання корупції у цій сфері, зокрема що стосується відмови від готівкових розрахунків по сплаті цього збору паркувальниками.

Отже, необхідно більше уваги приділяти у системі місцевого оподаткування територіальній специфіці шляхом пошуку додаткових об'єктів оподаткування на тій чи іншій території, адміністративно-територіальній одиниці. Суттєвою проблемою місцевого оподаткування в Україні можна виділити системне надання пільг по оплаті місцевих податків і зборів. З однієї сторони, ці пільги необхідні для залучення додаткових фінансових ресурсів до даної території, а з іншої сторони – такі заходи не позбавлені корупційної складової. В Україні сільські та селищні ради складають 91% від загальної кількості місцевих рад, але майже всі вони не мають значних об'єктів для оподаткування. Це обставина, яку деякі вчені вважають причиною недостатньої ефективності місцевих податків і зборів. У цьому контексті першочерговими заходами мають стати податкові реформи, спрямовані на децентралізацію фінансових ресурсів на рівні територіальних громад.

2.3. Тенденції зміни ролі місцевих податків та зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів в умовах надзвичайного стану

Законодавство України визначає надзвичайну ситуацію як стан, що виникає на певній території чи об'єкті господарювання, характеризується порушенням звичних умов життєдіяльності населення, викликаним катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження чи іншими небезпечними подіями, що можуть загрожувати життю або здоров'ю населення, спричиняти велику кількість загиблих і постраждалих, завдавати значних матеріальних збитків, а також призводити до неможливості проживання населення на зазначеній території чи об'єкті та проведення там господарської діяльності». (п. 21 ч. 1 ст. 2 Кодексу). Зараз же в умовах впровадженого воєнного стану, держава України, органи влади та органи місцевого самоврядування зіткнулися

з важкими викликами, пов'язаними з непередбачуваними подіями. Адже тепер існує необхідність раціонального формування, розподілу та використання коштів місцевих бюджетів на потреби та наслідки війни, які потрібно вирішити в першу чергу. Відповідно для забезпечення ефективного здійснення бюджетного процесу та надання життєво-необхідних потреб населенню громад центральні органи влади приймають ряд оперативних та швидких змін у законодавстві, тому й дослідження особливостей формування та виконання місцевих бюджетів в умовах дії воєнного стану є актуальним на сьогодні. Адже забезпечення належного й безперервного надання суспільних послуг жителям громад є дуже важливим як у мирні часи, так і в умовах дії воєнного стану.

Приклади недостатньої відповідальності державних органів та органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб та публічної служби можуть бути перераховані у великій кількості. Спостерігалися значні аварії на об'єктах комунальної інфраструктури, включаючи проблеми з утилізацією відходів, а також тривалі затримки у забезпеченні життєво важливих ресурсів (енергії, тепла, газу, води) для поселень (сіл, селищ, міст), окремих об'єктів, зокрема соціальної інфраструктури (заклади освіти, охорони здоров'я тощо). Тому, якщо такі проблеми існували і до повномасштабного вторгнення в Україну, зараз важливим кроком для належного функціонування фінансової системи держави та економіки загалом, є прийняття органами влади миттєвих та дієвих рішень стосовно внесення змін до відповідних законів та здійснення органами місцевого самоврядування (ОМС) розподілу коштів бюджетів згідно з їх пріоритетністю і відповідно мати у власному розпорядженні достатню кількість ресурсів для цього.

Таким чином, центральні органи виконавчої влади ухвалили 11 березня 2022р. Постанову «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» №252[31], у якій можна простежити зміни, які відбулися стосовно бюджетного процесу в країні, а саме наступне:

- дозволено передавати кошти до загального фонду зі спеціального на підставі рішення ОМС, місцевої державної адміністрації, військово-цивільної адміністрації або військової адміністрації, якщо вона утворилася на певній території;
- зміни до місцевого бюджету вносяться ОМС, місцевими державними адміністраціями, військово-цивільними адміністраціями або військовими адміністраціями на підставі подання фінансових органів на місцібез ухвалення відповідного рішення місцевою радою;
- ОМС, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або військові адміністрації наділені правом прийняття рішень про перерахування коштів з місцевого бюджету до державного бюджету;
- ОМС мають право використовувати залишки освітньої субвенції на територіальну оборону та задоволення потреб населення, зокрема, на евакуацію та переміщення населення із небезпечних територій, де тривають бойові дії та на фінансування інших заходів, які спрямовані на допомогу та підтримку населення під час воєнного стану;
- передача коштів між місцевими бюджетами може реалізовуватись без укладення договору;
- дозволено перевищення обсягу резервного фонду бюджету більше, ніж 1 % обсягу видатків загального фонду бюджету відповідної ТГ;
- проекти місцевих бюджетів затверджуються рішеннями ОМС, розпорядженнями місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій чи військових адміністрацій [31].

Відомо, що в умовах війни були введені нові особливості оподаткування. Таким чином, 15 березня 2022 року був прийнятий Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [32], який передбачає суттєву податкову реформу на період воєнного стану, що ми можемо простежити у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 - Зміни впроваджені у оподаткуванні під час воєнного стану

Назва податку	Зміни у податковому законодавстві
Єдиний податок	<ul style="list-style-type: none"> - платники єдиного податку I та II групи, мають право не сплачувати єдиний податок; - платниками єдиного податку III групи можуть бути фізичні особи-підприємці та юридичні особи без обмеження щодо кількості працівників: відсоткова ставка встановлюється на рівні 2% за умови, що річний дохід не перевищує 10 мільярдів гривень; - Кабінету Міністрів України надано повноваження визначати особливості нарахування та сплати єдиного податку.
Податок на майно	<ul style="list-style-type: none"> - плата за землю не нараховується й не сплачується (земельний податок й орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки, які знаходяться на територіях, що перебувають під впливом військових дій або тимчасово окупованих територіях; - за 2022 та 2023 рр. загальне мінімальне податкове зобов'язання за аналогічні земельні ділянки не нараховується та не сплачується.

Джерело: складено автором за даними [32]

Усі ці зміни в податковому законодавстві, спрямовані на підтримку населення під час воєнного конфлікту, сприяли створенню сприятливого середовища для захисту місцевих фінансів і формування їх стійкості в умовах сучасної невизначеності. Частка місцевих податків і зборів у власних доходах місцевих бюджетів України практично щороку зростає, особливо в 2023 році порівняно з 2021 роком, що відображається в перебігу воєнно-політичної ситуації в країні, розвитку малого підприємництва та підвищенні мінімальних соціальних стандартів в Україні (див рис. 2.5). За 2023 рік до місцевих бюджетів надійшло 100008,7 млн. грн, що більше на 10112,2 млн. грн (+11,2%) ніж факт 2021 року (89896,5 млн. грн). Виконання до уточненого річного плану становить 105,85%

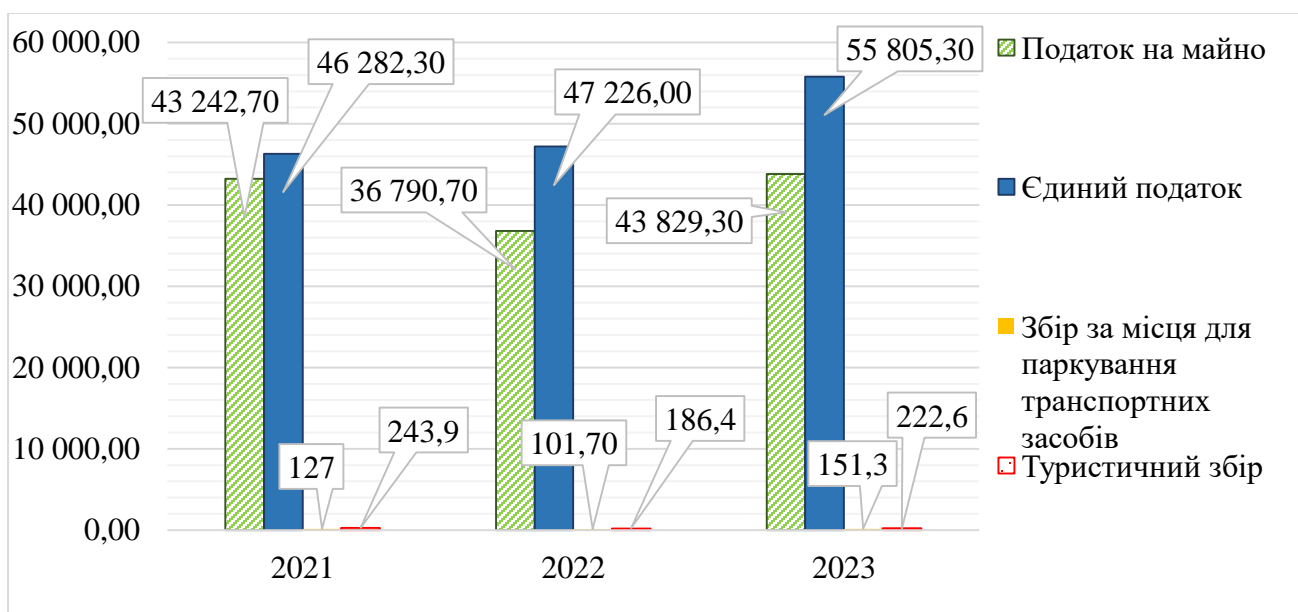

Рисунок 2.5 - Обсяги надходжень до місцевих бюджетів від місцевих податків і зборів за 2023 рік, у порівнянні до 2021-2022рр, у млн. грн

Джерело: складено автором за даними [29]

В розрізі основних джерел надходжень показники доходів:

- єдиного податку надійшло 55805,30 млн. грн, що більше на 9523 млн. грн (+20,6%) ніж факт 2021 року (46282,30 млн. грн). Показник доходу виконано на 105,79%. Це може свідчити про покращення економіки в цілому, або проваджені зміни в умовах оподаткування для платників єдиного податку.
- податку на майно надійшло 43829,30 млн. грн, що на 586,7 млн. грн більше (+1,4%), а ніж факт 2021 року (43242,70). Показник доходу виконано на 105,92%. Це може бути результатом коригування ставок або політики оподаткування.

Місцеві збори також показали зростання, у порівнянні з 2021 роком, лише туристичний збір зменшився, але це й не дивно:

- збору за місце паркування транспортних засобів у 2023 році надійшло 151,3 млн. грн, що на 24,3 млн. грн більше (+19,1%), а ніж в 2021 році (127 млн. грн). Показник доходу виконано на 104%. Ймовірно, зміни в доходах пов'язані зі змінами тарифів або іншими факторами управління парковими місцями.

- туристичного збору надійшло 222,6 млн. грн, що на 21,2 млн. грн менше (-8,7%), ніж факт 2021 року (243, 9 млн. грн). Показник доходу виконано на 108,04%.

Отже, аналіз цих даних свідчить про значні зміни в податковому середовищі та можливі зміни в економічній та правовій ситуації країни протягом вказаного періоду. Ці зміни також можуть бути пов'язані зі змінами у споживчій поведінці чи управлінні ресурсами. Важливо враховувати їх при формуванні податкової політики та прийнятті рішень щодо фінансового управління.

Також, підсумовуючи вищевикладене, місцеві податки і збори, як важлива складова фінансового забезпечення територіальних громад, займають вагоме місце у наповненні місцевих бюджетів. Хоча за час війни в Україні ситуація змінилася і громади недотримують тієї частки доходів від їх сплати, як це було у довоєнний період. Порядок встановлення й умови справлення цих платежів закріплені у ПК України, з яких єдиний податок складає майже половину податкових надходженнях до бюджетів громад. Місцеві збори складають невелику частку загальних податкових надходжень до місцевих бюджетів, але навіть у контексті воєнного конфлікту вони залишаються значимим джерелом доходів для місцевих бюджетів.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СПРАВЛЯННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ

3.1. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування: світові практики країн в умовах невизначеності.

Місцеві податки в різних країнах суттєво різняться залежно від низки факторів, серед яких загальний рівень життя населення, соціально-економічна політика держави, рівень правової культури громадян та здатність самої податкової системи мінімізувати можливості ухилення від сплати податків.

У розвинених країнах, відмінно від постсоціалістичних, частка місцевих податків і зборів у загальних доходах місцевих бюджетів є значною. Зокрема, якщо вже говорити саме про кількість місцевих податків та зборів, то в Україні їх дуже мало. Як вже зазначалось раніше, до них віднесено податок на майно та єдиний податок, а до місцевих зборів – туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів. З іншого боку, країни ЄС мають велику кількість місцевих податків і значно ширший перелік об'єктів оподаткування на місцевому рівні. Зокрема, Франція має понад 40 місцевих податків та зборів, Німеччина – 55, Італія – близько 70, Бельгія – близько 100 [38]. Однак деякі країни мають обмежений перелік місцевих податків і зборів. Наприклад, у Великій Британії існує лише один податок на нерухоме майно, таке як земля, будівлі, магазини, установи та фабрики, тоді як сільськогосподарські угіддя та будівлі на них, а також церкви не оподатковуються.

У Японії місцеві податки поділяються на три основні категорії: податок на прибуток підприємств, який збирається з прибутку компаній, корпоративний

муніципальний податок та зрівняльний податок, що представляє собою фіксовану суму, залежну від обсягу капіталу компанії та чисельності працівників.

У США використовуються такі місцеві податки, як податок з продажу, місцевий прибутковий податок, корпоративний прибутковий податок, податок на спадщину та податок на майно.

Однак ефективність місцевого оподаткування в цілому залежить не від числа місцевих податків і зборів, а від ефективного використання зібраних коштів органами місцевого самоврядування для фінансування місцевих бюджетів. Дані, наведені в другому розділі, показують, що в цілому частка податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів зростає як в абсолютному, так і у відносному вираженні, що є позитивним моментом у розвитку місцевої податкової системи. Так, в 2023 р. в структурі податкових надходжень доходи від місцевих податків становили лише 15,45%. Для порівняння відсоток місцевих податків у загальній сумі доходів місцевих бюджетів в європейських країнах. (див рис. 3.1).

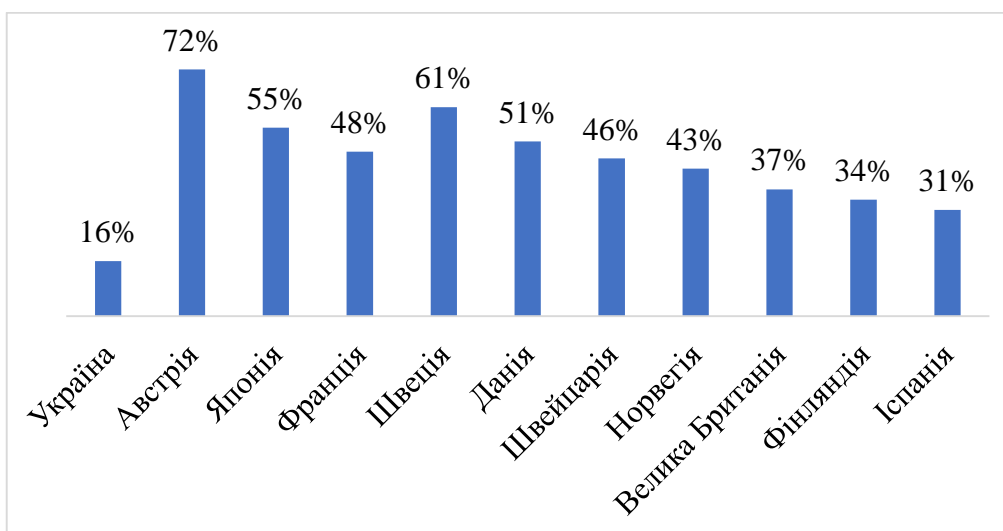

Рисунок 3.1 - Доходи від місцевих податків у загальній сумі доходів місцевих бюджетів в європейських країнах у %

Джерело: складено автором за даними [39]

Як бачимо, ефективність використання дохідних джерел місцевих бюджетів напряму залежить від ступеня їх самостійності. З огляду на наведене, очевидно, що необхідно врахувати позитивний досвід європейських країн, а саме: підвищити вплив

місцевих податків і зборів на формування дохідної бази місцевих бюджетів та надати можливість українським органам місцевого самоврядування самостійно регулювати ставки місцевих податків і зборів.

З урахуванням міжнародного досвіду, місцеві податки та збори можуть бути класифіковані за декількома категоріями:

- власні місцеві податки, що встановлюються органами місцевого самоврядування та стягуються лише на території конкретного місцевого товариства. Ця категорія включає різноманітні прямі та непрямі податки, такі як податок на майно, земельний податок, особистий податок на дохід, акцизи на місцевому рівні тощо.
- надбавки до державних податків, які призначені для формування доходів місцевих бюджетів та відрахування від державних податків, що залишаються в місцевих бюджетах.
- плата за послуги, що надаються органами місцевого самоврядування, включаючи оплату за електроенергію, газ, водопостачання, каналізацію, послуги зв'язку та інші послуги.
- екологічні податки, які відображають політику місцевих органів самоврядування у сфері охорони навколишнього середовища. Ці податки спрямовані на стимулювання екологічно чистих практик та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

В основному розглянутому аспекті місцеві податки та збори в більшості країн з розвиненою економікою характеризуються регресивністю та прогресивністю. Це означає, що відсоток податків і зборів від загального доходу зменшується зі зростанням доходів. Простіше кажучи, особи з вищим рівнем доходів сплачують менший відсоток свого загального доходу у вигляді місцевих податків порівняно з особами, які мають нижчі доходи. Деякі країни також застосовують прогресивні ставки оподаткування, що означає, що чим вищий дохід у платників податків, тим вищий відсоток їхнього доходу сплачується у вигляді місцевих податків[40]. Цей

підхід використовується у практиці оподаткування особистого майна в країнах, таких як Норвегія, Іспанія, Франція та Швеція.

На сьогоднішній день в європейських країнах сформовано набір принципів функціонування місцевих податкових систем. До таких принципів відносяться:

- справедливий розподіл тягаря місцевих податків, передбачає збирання податків від громадян, враховуючи їхню фінансову здатність;
- транспарентність податкового тягаря, означає, що ставки податків повинні бути зрозумілими для фізичних та юридичних осіб, які є платниками податків;
- право органів місцевого самоврядування на зміни, тобто встановлювати або змінювати обсяги місцевих податків, враховуючи потреби і можливості громад;
- еластичність, яка показує здатність органів місцевого самоврядування адаптувати обсяги податкових надходжень в залежності від змін витрат і інших факторів;
- підтримка соціальних груп, місцеві податки та збори повинні сприяти не лише уникненню погіршення соціального становища, а й запобігати економічним нерівностям.

Для того, щоб детально розібратися в підходах до місцевого оподаткування в інших країнах, розглянемо чотири основні моделі організації місцевого самоврядування, які є загальновизнаними в науці та широко використовуються в різних державах. Такими є англосаксонська, континентальна, іберійська та радянська.

Перша модель, яка є англосаксонською, ґрунтується на соціальній теорії місцевого самоврядування і поєднує в собі концепції вільної громади, економічну теорію, а також частково юридичні аспекти[41]. Метою цієї теорії було обґрунтування необхідності обмеження втручання держави у справи громади.

1. Концепція вільної громади виникає тоді, коли за умови домінування приватного права вільні особи, що проживають у громаді, мають можливість захищати свою незалежність. Прихильники теорії вільної громади підтримують ідею про її

незалежність від держави, у той час як їхні критики вважають, що відокремлення громади від держави є неможливим.

2. Господарська теорія самоврядування базується на твердженні, що внутрішні справи громади становлять сукупність господарських справ, і тому самоврядування перш за все є управлінням економічного характеру. Ця теорія, так само як і теорія вільної громади і суспільна теорія, ґрунтується на відмінності між державою та суспільством.
3. Суспільна теорія самоврядування визнає, що суть самоврядування полягає у праві суспільства визначати власні соціальні інтереси, залишаючи за урядовими органами виконання лише державних функцій. Ця теорія виходить із відмінності між місцевим суспільством і державою, підкреслюючи політичний характер суспільних інтересів і вимагаючи, щоб суспільство і держава враховували ці інтереси. Розподіл функцій і повноважень між державними органами та органами місцевого самоврядування є основою цієї теорії. Досвід розвитку місцевого самоврядування підтверджує, що суспільна теорія самоврядування, спільно з господарською і юридичною теоріями, успішно реалізується на практиці у багатьох країнах.

Розглянута модель характеризується відносною самостійністю від центральної державної влади, незалежністю від уряду у прийнятті рішень з багатьох аспектів місцевого життя та відсутністю на місцях представників держави. У Великобританії та США діяльність та компетенції муніципалітетів засновані на роботі парламентів та інших законодавчих органів. Ця модель надає місцевим мешканцям та їхнім представницьким органам можливість здійснювати повний контроль над діяльністю окремих осіб і муніципальних радників у всіх аспектах місцевого життя, особливо у сферах фінансів, видатків та адміністративної діяльності виконавчої влади, весь персонал якої, включаючи голову муніципалітету, наймається та оплачується муніципалітетом.

У країнах континентальної Європи утворилася система місцевого самоврядування, яка ґрунтується на значних відмінностях у порівнянні з іншими регіонами. Ця система характеризується «вилученням» публічної влади з громад, що включає позбавлення їх нормотворчих повноважень та перетворення місцевої юрисдикції на функцію винятково державної влади, а також наявність урядового нагляду та контролю. Ця модель поширилася завдяки колоніальній експансії Франції та Німеччини. В рамках цієї системи місцеве самоврядування відіграє важливу роль у політичному житті держави і вирішує адміністративні та правові питання на відповідних територіях.

Континентальна модель ґрунтується на державній теорії самоврядування, яка визнає, що органи місцевого самоврядування є частинами державного управління, їхні повноваження не є властивими їм природно, а повністю формуються й контролюються державою. Самоврядування – в даному випадку – є різновидом державного управління [42].

Іберійська модель відзначається тим, що у країнах Латинської Америки управління на місцевому рівні здійснюється через представницькі органи, які обираються, та органи місцевого самоврядування, що затверджуються державними органами влади.

Змішана модель, яку спостерігають у країнах, таких як Австрія та Федеративна Республіка Німеччина, поєднує елементи континентальної та англо-саксонської моделей управління.

Радянська модель, яка була характерною для колишнього СРСР, Куби та Китайської Народної Республіки, відрізняється тим, що всі рівні рад увінчані владою держави, що призводить до відсутності автономних джерел фінансування для органів місцевого самоврядування.

У більшості країн світу, таких як континентальна Європа, франкомовна Африка, Латинська Америка, Близький Схід, розповсюджена континентальна модель місцевого управління, відома як французька модель. Ця модель ґрунтується на

поєднанні централізованого державного управління на місцях та місцевого самоврядування. Ця модель також відзначається певним узгодженням ієрархічних структур, де нижчі рівні підпорядковані вищим. Система має два основних підвиди:

1. На всіх рівнях, за винятком найнижчого, функціонують виборні органи територіальних громад та органи, що представляють державну владу на місцях і виконують контрольні функції. На найнижчому рівні існують лише органи первинної територіальної організації (наприклад, у Франції та Італії).
2. Органи місцевого самоврядування у "природних" адміністративно-територіальних одиницях формуються тільки на найнижчому рівні, водночас на регіональному рівні створюються місцеві державні адміністрації загального призначення.

Існує інший варіант цього підвиду, коли виборні органи місцевого самоврядування також функціонують на регіональному рівні, але вони обмежені лише представницькою роллю для територіальних громад (Польща, Болгарія, Туреччина, Фінляндія).

Отже, слід зазначити, що система місцевого самоврядування кожної окремої країни функціонує в рамках певної політичної культури і традицій, а її специфіка визначається низкою, іноді невидимих, чинників, пов'язаних з навколишнім соціальним і політичним середовищем. Щодо місцевого оподаткування в Україні, воно характеризується рядом проблем:

- обмежений перелік місцевих податків і зборів порівняно з іншими країнами, де їх кількість може досягати 50–100;
- відсутність права органів місцевого самоврядування встановлювати власні податки і збори на своїй території;
- брак зацікавленості представників місцевої влади у додатковому залученні коштів через стягнення місцевих податків і зборів;
- відсутність зв'язку між рівнем суспільних послуг, що надаються на певній території, та податковим навантаженням на населення;

- неефективність окремих податкових ставок, що не забезпечує стабільних надходжень до місцевих бюджетів;
- незначна фіскальна роль місцевих податків і зборів.

Для вирішення зазначених проблем необхідно продовжити реформування системи місцевого оподаткування з метою максимізації та стабілізації доходів місцевих бюджетів, коригування ринкових механізмів, врахування інтересів підприємництва та реалізації соціально справедливої податкової політики.

3.2. Напрями реформування процесу адміністрування місцевих податків та зборів в умовах надзвичайного стану та економічного спаду.

Протягом короткого періоду існування незалежної України система місцевого оподаткування пройшла значні реформи. Один із перших законодавчих актів, що регулював впровадження місцевих податків та зборів, став Закон України "Про систему оподаткування", що передбачав 19 загальнодержавних податків, 3 місцеві податки та 15 місцевих зборів[36]. Пізніше був прийнятий спеціальний нормативний акт, який детальніше регулював адміністрування місцевих податків і зборів. Цим документом став Декрет КМУ "Про місцеві податки і збори", в якому було визначено 4 місцеві податки і 12 місцевих зборів, а також встановлено механізм їхнього адміністрування[37]. На сьогодні перелік місцевих податків та зборів закріплений у Податковому кодексі України. Після ухвалення у 2014 році Верховною Радою України Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, а також низки законів, спрямованих на її реалізацію, в Україні розпочалася реформа державного управління. Метою цієї реформи є:

- забезпечення бюджетної автономії та фінансової самостійності територіальних громад;

- формування їх інституційної та фінансової спроможності;
- забезпечення видаткових повноважень із чітким розподілом компетенцій на засадах субсидіарності;
- створення нової системи міжбюджетного вирівнювання та надання трансфертів;
- посилення відповідальності профільних міністерств за реалізацію державної політики у різних галузях;
- визначення стабільних джерел доходів місцевих бюджетів.

Повномасштабне вторгнення агресорів призвело до виникнення складних проблем безпеки як для України в цілому, так і для територіальних громад, навіть тих, які не безпосередньо постраждали від воєнних дій. Наслідки військової агресії включають гуманітарну кризу, великі втрати людського, соціального та фізичного капіталу, а також руйнування значної частини промислових галузей. Регіони України стикаються з рядом надзвичайно складних соціальних, економічних та інституційних викликів. Повоєнні стратегії розвитку громад і регіонів мають трансформуватися у стратегії відбудови та розвитку, залежно від типу території, до якої вони належать, масштабу збитків, завданих вторгненням, довоєнної та повоєнної специфіки та інших чинників. Важливу роль у проведенні податкових реформ у часи війни відіграли два законодавчих акти: №2142-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України для удосконалення законодавства на період дії воєнного стану» та №3050-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно». Вони вказують про тимчасові пільги, які діятимуть до скасування або припинення воєнного стану в Україні.

Трансформація податкової системи в умовах реформування місцевого самоврядування можлива лише за умови стимулювання економічної та соціальної активності на місцевому рівні шляхом ефективного використання ресурсів території.

Визначено 12 напрямів реформи децентралізації: освіта; охорона здоров'я; містобудування, архітектура; культура; житлово-комунальне господарство; земельні відносини; інфраструктура; навколишнє середовище та використання природних ресурсів; соціальний захист; місцеві бюджети, місцеві податки і збори; адміністративно-територіальний устрій, система територіальної організації виконавчої влади; центри надання адміністративних послуг. Конкретніше ми зупинимось саме на реформуванні місцевих податків та зборів.

В сучасних умовах Україна продовжує активно впроваджувати принципи Європейської хартії місцевого самоврядування, віддаючи перевагу євроінтеграційному курсу щодо розвитку місцевої та регіональної демократії. Реформа системи місцевого оподаткування в умовах децентралізації створила позитивну тенденцію до розширення місцевого фіскального простору шляхом збільшення обсягу місцевих податкових надходжень, що залишаються в розпорядженні місцевих органів влади. Частка місцевих і регіональних податків значно зросла, що переважно пов'язане із запровадженням до їх складу земельного та фіксованого сільськогосподарського податків, транспортного податку, а також розширенню бази оподаткування податком на нерухоме майно. Рудик Н.В також наголосила: «Реформа дала можливість органам місцевого самоврядування отримати автономні, самостійні, належні фінансові ресурси, які відіграли важливу роль в протистоянні кризовим, пандемічним та воєнним викликам»[45]. Незважаючи на досягнення реформи фіскальної децентралізації, вона не є завершеною, і наступним кроком має стати зміна структури адміністрування місцевих податків.

У першу чергу, мова йде про удосконалення механізмів адміністрування місцевих податків шляхом делегування додаткових повноважень органам місцевого самоврядування, що сприятиме поліпшенню фінансового стану громад. На сьогодні адміністрування місцевих податків і зборів здійснюється Державною податковою службою (ДПС), а не органами місцевого самоврядування. Це означає, що місцеві органи мають можливість впливати на обсяги надходжень від місцевих податків та

зборів до місцевих бюджетів, але не мають достатніх інструментів та повноважень для контролю за їх стягненням і адмініструванням. Для адміністрування місцевих податків і зборів держава витрачає в рік щонайменше 500-700 млн грн[43]. Залучення органів місцевого самоврядування до процесу адміністрування місцевих податків сприятиме покращенню здатності громад ефективно справлятися з викликами післявоєнного періоду.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з 1995 року розраховує індикатор податкової автономії, використовуючи розроблену типологію податкових надходжень до місцевих бюджетів (табл. 3.1)

Таблиця 3.1 – Категорії податкових надходжень до місцевих бюджетів

Категорія	Код	Характеристика
Автономія встановлення податкових ставок і пільг	a1	Місцева влада встановлює податкові ставки і пільги без обмежень з боку центрального уряду
	a2	Місцева влада встановлює податкові ставки і пільги з обмеженнями з боку центрального уряду
Автономія встановлення податкових ставок	b1	Місцева влада встановлює ставки без граничних розмірів ставок з боку центрального уряду
	b2	Місцева влада встановлює розмір ставок, враховуючи граничні розміри ставок з боку центрального уряду
	b3	Місцева влада встановлює ставки проте уряд встановлює ліміт на щорічне зростання доходів місцевих бюджетів
Автономія встановлення податкових пільг	c	Місцева влада визначає податкові пільги
Розщеплення податкових надходжень між рівнями бюджетної системи	d1	Місцева влада визначає параметри розщеплення надходжень
	d2	Параметри розщеплення надходжень можуть бути змінені виключно за погодженням з місцевою владою
	d3	Параметри розщеплення надходжень закріплені у законі, не змінюються частіше ніж раз у рік
	d4	Параметри розщеплення надходжень щорічно визначаються урядом
Уряд встановлює податкові ставки та податкові пільги	e	Місцева влада не має повноваження визначати податкові ставки і пільги
Жодна з вищенаведених категорій	f	Не належить до кодів a, b, c, d або e

Джерело: складено автором на основі [46]

Поділяється податкова автономія на абсолютну (частка податкових надходжень категорій: a1; a2 та b1 у загальних податкових надходженнях) та часткову (частка податкових надходжень категорій: a1; a2; b1; b2 та b3). Ці показники допомагають охарактеризувати можливості якими наділена місцева влада в прийнятті відповідних рішень у сфері оподаткування.

У відповідності до усього вищезгаданого, фінансова автономія місцевих бюджетів передбачає, що органи місцевого самоврядування мають право на[45]:

- володіти власними фінансовими активами, обсяг яких відповідає повноваженням та завданням органів місцевого самоврядування;
- розпоряджатись власними фінансовими ресурсами в межах повноважень для виконання завдань регіонального розвитку без втручання держави;
- отримувати фінансування з державного бюджету, оскільки, як показує практика європейських країн, місцева влада не спроможна генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів;
- отримувати підтримку у збільшенні своєї сприятливості генерувати дохід;
- максимально отримувати нецільове фінансування від держави;
- захист інтересів слабших органів місцевого самоврядування за допомогою фінансового вирівнювання або подібних заходів.

Це все є фундаментом, для розвитку міцної та стабільної системи місцевих податків та зборів, що допоможе ефективно реалізовувати плани розбудови територій які постраждали і забезпечить фінансову стійкість відповідних територій.

В умовах воєнного стану фінансово-економічний механізм збалансованого розвитку території повинен ґрунтуватися на принципі узгодження інтересів території з інтересами держави до відповідності обраної стратегії розвитку, оптимальній взаємодії, адекватності запропонованого механізму сучасним реаліям. Пріоритетом формування фінансово-економічної бази для збалансованого розвитку території має бути протистояння тиску дестабілізуючої війни шляхом підвищення фінансової життєздатності територіальної громади.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено справляння та адміністрування місцевих податків і зборів. Отримані результати дають змогу надати такі висновки і пропозиції:

Місцеві податки і збори є ефективним механізмом формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування і джерелом соціально-економічного розвитку територій, та займають важливе місце у наповненні бюджетів. Оскільки органи місцевого самоврядування мають повноваження встановлювати місцеві податки і збори та визначати їх ставки, вони мають реальну можливість впливати на обсяги надходжень цих платежів до місцевих бюджетів. Тому важливо збільшити частку місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів.

Порядок встановлення й умови справлення цих платежів визначені Податковим кодексом України, де єдиний податок становить майже половину податкових надходженнях до бюджетів громад. Місцеві збори становлять невелику частку загальної суми податкових надходжень до місцевих бюджетів, але незважаючи на це, вони все ж залишаються одним із джерел доходів місцевих бюджетів.

Динаміка надходжень місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів України в період 2019-2023 років, хоч і має нестійку тенденцію, характеризується зростанням на 27,2 млрд. грн. (з 73,6 млрд. грн до 100,8 млрд. грн.). Через наявність в періоді вирішального для нас усіх року – 2022, початку повномасштабної війни на території України, доцільно буде розділити його на дві частини. Так, у 2019-2021 роках обсяг місцевих податків та зборів зріс на 16,3 млрд. грн, на відміну від 2022 року, де відбулося зменшення надходжень на 5,6 млрд. грн. Але 2023 рік показав усі можливості та силу – де зростання відбулось на 16,5 млрд. грн у порівнянні до визначного 2022 року.

Найбільшим за обсягом надходжень до місцевих бюджетів є єдиний податок, який займає 55,8% від усіх місцевих податків та зборів. Динаміка показників єдиного

податку за аналізований період вказує на його зростання на 20,53 млрд. грн. (35,27 млрд. грн до 43,24 млрд. грн.). Податок на майно складається з плати за землю, транспортного податку та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Питома вага цього податку займає 43,82 % у сукупності місцевих податків і зборів. Динаміка надходжень податку на майно характеризується зростаючими показниками з 36,8 млрд. грн у 2022 році до 43,82 млрд. грн. у 2023 році, ріст становив 7,02 млрд. грн. Що стосується місцевих зборів, то серед них перевага у надходженнях надається туристичному збору, який у 2023 році становив близько 60% усіх надходжень від місцевих зборів, лівову частку якого формують надходження від юридичних осіб. Динаміка абсолютних значень за 2019-2023 роки зображає збільшення на 0,07 млрд. грн. (з 0,30 млрд. грн до 0,37 млрд. грн).

Узагальнюючи результати дослідження щодо вдосконалення адміністрування та стягнення місцевих податків та зборів, запропоновано наступні заходи:

- Підвищення ефективності мобілізації місцевих податків і зборів потребує пріоритетного формування кадастру нерухомого майна, яке виступає об'єктом оподаткування.
- Для забезпечення принципу соціальної справедливості в майновому оподаткуванні необхідно вдосконалити процедуру визначення об'єкта оподаткування, використовуючи ринкову вартість нерухомого майна, відмінного від земельної ділянки, замість її площі.
- Співпраця між органами державної податкової служби та органами місцевого самоврядування має бути посилена з метою надання якісних послуг з адміністрування місцевих податків і зборів, особливо в частині виявлення фактичних об'єктів оподаткування, які не внесені до бази даних з податкового обліку.
- Активізація інформаційно-просвітницької роботи органів місцевого самоврядування з платниками місцевих податків і зборів щодо необхідності

внесення необлікованого майна до податкової бази даних є важливою складовою удосконалення адміністрування місцевих податків.

- Активізація роботи з корегування нормативної грошової оцінки землі та оновлення бази даних Державного земельного кадастру.
- Надання органам місцевого самоврядування доступу до ІТС «Податковий блок» або розробка окремого програмного продукту для адміністрування майнових податків сприятиме підвищенню ефективності адміністрування місцевих податків.
- Слід сприяти підвищенню рівня кваліфікації співробітників органів місцевого самоврядування у користуванні програмними продуктами для адміністрування місцевих податків і зборів.

Реалізація зазначених заходів сприятиме покращенню адміністрування місцевих податків і зборів, що, у свою чергу, забезпечить стійке фінансування місцевих бюджетів та сприятиме економічному розвитку територіальних громад України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриленко Д .В. Місцеві податки та збори як основа фінансової самостійності місцевих бюджетів. *Відновлення економіки України: часні можливості та напрями фінансування*. 2024
2. Місцеві фінанси: навч. посібник / Н. Л. Замкова, І. В. Гнидюк, Ю. А. Романовська, М. Ю. Мироненко, А. О. Нікітішин, О. А. Поліщук, І. Л. Цехановський, Н. Н. Британськ.; за ред. Н. Л. Замкової. Вінниця : Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2016. 412 с.
3. Малахов М. В. Особливості місцевого оподаткування в умовах фіскальної децентралізації. Вісник студентського наукового товариства «Ватра». 2020. Вип. 93. С. 34–41.
4. Косач І. А., Жаворонок А. В. Сучасний стан прямого та непрямого оподаткування. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2018. Вип. 20 Ч. 2. С. 67-71.
5. Податкова система України / О. М. Тимченко та ін.; за ред. Т. І. Єфименко та ін. Київ, 2012. С. 17-19, 45-46.
6. Мельник. В. М, Щур. Р. І, Крючкова Н. М. Особливості формування сукупних доходів об'єднаних територіальних громад в Україні в сучасних умовах трансформації системи державних фінансів. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2020. № 2(33). Ст. 215–222.
7. Конституція України : Закон України: «Про місцеве самоврядування». Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
8. Атаманчук Н. І., Процюк Д. В. Місцеві податки і збори в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 21. С. 102–105 (с. 103).

9. Податковий кодекс України : за станом 14 грудня 2011. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 2002, № 3-4, ст.27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
10. Земельний кодекс України : за станом 20 грудня 2002. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
11. Бюджетний кодекс України : за станом 23 жовтня 2010. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 2010 р., № 50-51, ст.572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
12. Коваленко А. А. Конституційно-правове регулювання місцевого самоврядування в Україні: питання теорії та практики. Київ : Довіра, 1997. 181 с. С. 131–132.
13. Кучерявенко М. П. «Податок і збір: спільність і відмінності правового режиму». *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2002., № 4, ст. 58.
14. Боксгорн А. В. Адміністрування місцевих податків і зборів: питання теорії і практики : монографія / А. В. Боксгорн ; Одеський державний університет внутрішніх справ. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. – 226 с
15. Онисько С.М. Податкова система: Підручник. 4-те видання, виправлене і доповнене / С.М. Онисько, І.М. Тофан, О.В. Грицина – Львів: „Магнолія 2006”, 2008. – 336 с.
16. Головач І. Поняття „податок”: історія виникнення та розвитку. // Економіка, фінанси, право. – 2002. - № 9. – С. 18 - 23.
17. Романенко О.Р. Фінанси: Підручник. 4—те вид. / О.Р. Романенко– К.: Центр учбової літератури, 2009. – 310 с.
18. Бабін І. Функціональний підхід до систематизації елементів юридичної конструкції податку. // Право України. – 2007. - № 5. – С. 69 - 73.
19. Тлумачний словник сучасної української мови. [уклад. І.М. Забіяка]. – К.: Арій, 2007. 512 с.

20. Кириленко О. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). Київ: НІОС, 2000. 384 с.
21. Матеріали офіційного сайту Державної податкової служби [Електронний ресурс] / Державна податкова служба. URL: <https://tax.gov.ua/>
22. Матеріали офіційного сайту Міністерства фінансів України [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ>.
23. Мартиненко В.Ф., Архипенко С.В., Шепелюк В.А. Джерела забезпечення фінансової незалежності місцевого самоврядування. Вчені записки Університету "КРОК". 2020. Вип. 4 (60). С. 39—46.
24. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку: монографія. Київ: КНТЕУ, 2021. 532с.
25. Кужелєв М.О., Плахотнюк В.В. Формування місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 36 (1). С. 302—312.
26. Бондарук Т.Г., Бондарук І.С., Дубина М.В. Методичний інструментарій оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*. 2019. Вип.2. С. 60—72.
27. Костирко Л.А., Велентейчик Н.Ю. Методичні засади комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Фінансовий простір*. 2016. №1. С. 83—90.
28. Гнидюк І. Фінансова стійкість бюджету Вінницької області. *Вісник КНТЕУ*. 2017. № 3. С. 133—145.
29. Матеріали офіційного сайту Державного веб-порталу бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>.
30. Закон України: «Про єдиний податок»: за станом 1 грудня 2010 № 7403. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 2010 р., № 7403. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF5PN00A?an=3>.

31. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінет Міністрів України № 252 за станом 11 березня 2022. URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevih-byudzhativ-u-period-voyennogo-stanu-252>.
32. Провнесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України: за станом на 03 березня 2022 р. №2118-IX. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 2011 р., № 13-17, ст. 112. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.
33. Д. І. Дема. Трансформація місцевих податків та зборів в Україні. Наукові горизонти / scientific horizons, 2019, № 4. 77 с.
34. І. О. Лютий. В. Е. Іванюк. Оподаткування індивідуальних доходів в Україні: актуальні питання модернізації. 2019.
35. Т. Г. Бондарук, І. О. Мельничук. Місцеві податки та збори в Україні: суперечності та перспективи розвитку. 2014.
36. Закон Про систему оподаткування ст. 510, 1991. Верховна рада України. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 1991. 39 с.
37. Декрет Про місцеві податки і збори: за станом 1993. ст. 336. Кабінет Міністрів України. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 1993. 30 с.
38. Бондарук Т. Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2011. № 1. С. 56–66.
39. Аблязова Е. З. Світовий досвід оподаткування нерухомості. Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. 2013. № 3 (1). С. 7-10.
40. Болотова Г. Д. Щодо питання про шляхи вдосконалення оподаткування на регіональному рівні. Держава та регіони. Серія: Право. 2016. № 3 (53). С. 65 70.
41. Бопп Дж. Перетворюючи світ : практ. посіб. для розбудови сталих громад. Ужгород, 2008. 164 с

42. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України: за станом 18 жовтня 2019 р. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13, ст.91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-viii>.
43. Чому після війни в Україні важливо продовжити децентралізацію? Економічна правда URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/23/698335/> (дата звернення 25.04.2023)
44. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження КМУ: за станом 01 квітня 2014 р. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/333-2014-%D1%80>.
45. Рудик. Н. В. Програмно-цільове бюджетування на рівні місцевих бюджетів для сталого розвитку громад. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 11: червень. С. 44-51.
46. Діагностика системи місцевого оподаткування: Аналітичний звіт / К. Швабій, Т. Богдан, М. Джус, Т. Кошук, Н. Новицька, М. Пасічний, І. Онищук, Ю. Остріщенко. 2023. 142с.
47. Славкова А.А., Коломієць Г.Б. Податкові реформи під час воєнного часу в Україні: аналіз соціальних та економічних наслідків. *Економіка. Фінанси. Право.* № 11. 2023. ст. 61- 65.